Проектот е финансиран
од Европската Унија

ЕУ со ТЕБЕ

МК

ТРАНСПАРЕНТНО ИЗВЕСТУВАЊЕ НА ЈАВНОСТА ЗА ПРИСТАПНИТЕ ПРЕГОВОРИ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА КОН ЕВРОПСКАТА УНИЈА

Документ за политики

AL

RAPORTIM TRANSPARENT PËR PUBLIKUN MBI NEGOCIATAT E ANTARËSIMIT TË REPUBLIKËS SË MAQEDONISË TË VERIUT NË BASHKIMIN EVROPIAN

Dokument për politika

EN

TRANSPARENCY IN INFORMING THE PUBLIC ABOUT THE ACCESSION NEGOTIATIONS OF THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA TO THE EUROPEAN UNION

Policy paper

Здружение на новинарите на Македонија

EFJ FEJ FEP
European Federation of Journalists

Иницијатива за ЕВРОПСКА ПЕРСПЕКТИВА

ТРАНСПАРЕНТНО ИЗВЕСТУВАЊЕ НА ЈАВНОСТА ЗА ПРИСТАПНИТЕ ПРЕГОВОРИ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА КОН ЕВРОПСКАТА УНИЈА

Документ за политики

Скопје, 2023 година

Транспарентно известување на јавноста за пристапните преговори на Република Северна Македонија кон Европската Унија - Документ за политики

Автор
Горан Петрески

Издавач
Иницијатива за европска перспектива (ИЕП)

Проект
Тренинг Академија за новинари и медиумски работници - T-AJM

Лектура на македонски
Маја Катарова

Печати
БороГрафика-Скопје

Тираж
50 примероци

Оградување од одговорност
Публикацијата е изработена со финансиска поддршка на Европската Унија. За нејзината содржина одговорни се исклучиво Иницијативата за европска перспектива (ИЕП) и авторот, и нужно не ги одразува ставовите на Европската Унија.

Содржина

1. Вовед 4

2. Заднина и цел на документот за политики 4

3. Историјат на односите ЕУ - Македонија 5

4. Контекст 5

Правна рамка (закони во медиумската сфера, прилагодување кон европското законодавство) 5

Институционална рамка (институции, здруженија на новинари, тела за саморегулација) 6

Кодекси, планови и упатства за транспарентно, етичко и професионално медиумско известување 7

5. Медиумскиот пејзаж во Северна Македонија 8

Квалитетот на медиумското известување во Северна Македонија 8

6. Медиумското известување за пристапните преговори на Северна Македонија кон ЕУ (анализа) 9

7. Како земјите од регионот известуваат за процесите на евроинтеграција? Добри и лоши практики 10

8. Заклучоци 12

9. Препораки 13

10. Користена литература и прилози 17

1. Вовед

Овој документ за политики е изработен во рамките на проектот „Тренинг Академија за новинари и медиумски работници - Т-АЈМ“, финансиран од Европската Унија (ЕУ) и имплементиран од Здружението на новинарите на Македонија (ЗНМ), во партнерство со Иницијативата за европска перспектива (ИЕП) и Европската федерација на новинари (ЕФН). Проектот има за цел да придонесе за подобрување на општествените можности, кои се важни за создавање средина за слобода на изразување и слобода на медиумите: промовирање на новинарството како двигател на слободниот проток на информации за општествен развој, гарантирање на безбедноста на новинарите, креирање и одржување механизми за зајакнување на капацитетите на целните групи итн.

2. Заднина и цел на документот за политики

Потребата и важноста од транспарентно и објективно информирање на јавноста за пристапните преговори на Република Северна Македонија кон ЕУ и улогата на медиумите е од исклучителна важност за процесот на европската интеграција на земјата. Според извештајот на Европската комисија (ЕК) за 2023 година[1], Северна Македонија е релативно подготвена во областа на слободата на изразување: *„... Општиот контекст за слободата на медиумите е поволен и овозможува критичко медиумско известување. Измените и дополнувањата на Кривичниот законик и на Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета го подигнаа севкупното ниво на правна заштита на новинарите.“*[2] Комисијата препорачува да се подобри разбирањето на јавноста за ризиците од дезинформации и вештините за медиумска писменост во општеството, како и да се зајакне саморегулацијата за онлајн-медиумите, особено преку унапредување на професионалниот регистар на онлајн-медиуми[3] и развој на професионални стандарди за онлајн-новинарство. Во однос на безбедноста на новинарите и медиумските работници, во извештајот е нагласено дека *„...измените и дополнувањата на Кривичниот законик* (од 2023 г.) *и на Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета го подигнаа севкупното ниво на правна заштита на новинарите. Меѓутоа, забележани се голем број напади, закани и одредено запплашување на новинарите“.*[4]

Целта на овој документ е врз основа на анализа на постоечката ситуација, да предложи **политика што ќе укаже на важноста од транспарентно и објективно ширење на информациите во претпристапниот процес на Северна Македонија во ЕУ.** Имајќи ги предвид значењето и влијанието на медиумите во креирањето на јавното мислење, документот нуди соодветни препораки за подобрување на општествените можности, кои се важни за создавање средина за слобода на изразување и слобода на медиумите во земјата. Документот идентификува и примери од добра и лоша практика во земјите од регионот во

[1] Европска комисија (2023) *Извештај на Европската комисија за Северна Македонија за 2023 година.* Извештај на Европската комисија за Северна Македонија за 2022 година | Секретаријат за европски прашања (sep.gov.mk)

[2] Ibid, стр. 36

[3] https://promedia.mk/

[4] Европска комисија (2023) *Извештај на Европската комисија за Северна Македонија за 2023 година.* Извештај на Европската комисија за Северна Македонија за 2022 година | Секретаријат за европски прашања (sep.gov.mk). стр. 33

процесот на пристапување кон ЕУ и начинот на известување на медиумите во таа насока, кои би помогнале во одлуките зошто одредена практика би требало или не би требало да се земе предвид во контекст на ситуацијата во Северна Македонија.

Документот е изработен врз основа на **преглед и анализа на релевантни документи** (закони, истражувања на темата, владини стратегии и планови), како и достапни **секундарни податоци** (анализи, извештаи, новинарски текстови објавени во медиумите во Северна Македонија и во земјите од регионот), поврзани со принципите на функционирање, политиките, механизмите и рамката на преговори со ЕУ.

3. Историјат на односите ЕУ - Северна Македонија

Членството во ЕУ претставува клучна стратешка определба на земјата, па оттука интересот на јавноста за процесот на интегрирање на Северна Македонија во ЕУ отсекогаш бил голем. Поголемиот дел од граѓаните сакаат и очекуваат државата да се приклучи кон семејството на 27-те обединети европски држави, иако се забележува одредена доза на евроскептицизам, особено по бугарското вето, напуштањето на Унијата од страна на Велика Британија, растечкиот популизам во земјите-членки, особено од т.н. Нова Европа (Унгарија, Полска), како и глобалната популарност на десничарските партии. Очекувањето за интеграција на земјата во ЕУ, исто така, отворено го зборуваат и државните институции, кои креираат политики и преземаат соодветни чекори во исполнување на очекувањата на граѓаните. Од тој аспект, од огромна важност е улогата на медиумите и транспарентното известување на јавноста за пристапните преговори на земјата со ЕУ.

4. Контекст

Правна рамка

Уставот на Република Северна Македонија[5], во членот 16, ги гарантира „*слободата на говорот, јавниот настап, јавното информирање и слободното основање институции за јавно информирање. Исто така, се гарантира слободниот пристап кон информациите, слободата на примање и пренесување информации*“. Ваквиот концепт во Уставот се операционализира и во медиумското законодавство. Во членот 3 од **Законот за медиуми**[6], донесен во 2013 година, меѓу другото, се гарантира слободата за пренесување информации до јавноста, како и плурализам и разновидност на медиумите. Слични гаранции за слободата на медиумите се предвидени и во **Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (АВМУ)** [7], донесен во истата година. Членот 3 од законот прокламира јавниот радиодифузен сервис, Македонската радио-телевизија и регулаторното тело на медиумите да бидат транспарентни, независни, ефикасни и отчетни. Понатаму,

[5] Собрание на Република Македонија (1991), Устав на Република Северна Македонија. https://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nspx

[6] Собрание на Република Македонија (2013) Закон за медиуми. Сл. весник бр. 184/201. Законот за медиуми ги регулира основните начела и услови што треба да бидат исполнети од страна на издавачите на медиуми, ги дефинира поимите одговорен уредник и уредништво, како и правото на новинарите да го изнесат своето мислење и став и да одбијат да извршат налог или задача.

[7] Собрание на Република Македонија (2013) . Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (АВМУ) Сл. весник бр. 184/2013. Со Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги се уредуваат правата, обврските и одговорностите во областа на аудио и аудио-визуелните медиумски услуги, вклучувајќи ги радиодифузерите и давателите на аудиовизуелни медиумски услуги по барање; давателите на услуги платформи за споделување видеа и операторите на јавни електронски комуникациски мрежи кои ги емитуваат или реемитуваат програмските сервиси на радиодифузерите.

донесувањето на **Законот за граѓанска одговорност за клевета и навреда (ЗГОНК)**[8], во 2012 година значеше реализација на долгогодишните напори на новинарската и медиумската заедница за декриминализација на овие две дела и нивно префрлање во граѓанското право. Целта на декриминализацијата беше да се избегне практикувањето самоцензура кај новинарите, да се намали бројот и висината на надоместоците за нематеријална штета и да се скратат судските постапки.

Како држава-кандидат за членство во ЕУ, Северна Македонија е обврзана да го вгради правото на ЕУ во националната законодавна рамка. Пред сè, потребно е таа да се усогласи со **Директивата за аудиовизуелните медиумски услуги 2010/13/ЕУ**[9], дополнета со Директивата **(ЕУ) 2018/1808**,[10] која, меѓу другото, налага измени поврзани со развојот на услугите по барање (on-demand) и платформите за споделување видеа, а предвидува и промени во навиките на публиката, кои потекнуваат од овие новитети.

Институционална рамка

Во Северна Македонија, за медиумската регулација се надлежни неколку институции и органи, кои играат важна улога во обезбедувањето правила и стандарди за радиодифузија и други медиумски услуги во земјата:

- **Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги** (ААВМУ) е самостојно и независно непрофитно регулаторно тело со статус на правно лице со јавни овластувања и надлежности. Агенцијата е надлежна за обезбедување јавност во работата на радиодифузерите и за заштита и развој на плурализмот на аудио и аудиовизуелните медиумски услуги, охрабрува и поддржува постоење разновидни, независни и самостојни аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, утврдува постоење недозволена медиумска концентрација. Одлучува за доделување, одземање или продолжување на дозволите за телевизиско или радиоемитување. Поттикнува медиумска писменост, спроведува истражувања и анализи во врска со одделни прашања од областа на аудио и аудиовизуелните медиумски услуги итн.
- **Министерството за информатичко општество и администрација** прави истражувања на информатичкото општество и неговиот развој, кои се потребни за креирањето политики за медиумите и стратегии за информативно општество.

Во земјава функционираат две саморегулативни тела, кои играат важна улога во надгледувањето на медиумските содржини и етика и почитувањето на новинарскиот кодекс и правила на известување, како на пример **Советот за етика во медиумите** (СЕММ), составен од претставници од медиумската индустрија, професионалци, академици и граѓански организации[11] и **Здружението на новинарите на Македонија**[12], кое има значајна улога во промовирањето на етичките стандарди и новинарската етика.

---

[8] Собрание на Република Северна Македонија (2022) Закон за граѓанска одговорност за клевета и навреда. Службен В. на Р.М. бр:251/2022 од 22.11.2022. ЗАКОН ЗА ГРАЃАНСКА ОДГОВОРНОСТ ЗА НАВРЕДА И КЛЕВЕТА (*) (dejure.mk)

[9] European Parliament & Council of the European Union (2010). *Directive 2010/13/EU of the European Parliament and of the Council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services* (Audiovisual Media Services Directive). Official Journal of the European Union, L 95/1-L 95/24.

[10] European Union (2018) *Directive 2018/1808 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 amending Directive 2010/13/EU on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services* (Audiovisual Media Services Directive) (Text with EEA relevance). Official Journal of the European Union, L 303/69-L 303/82.

[11] https://www.semm.mk/

[12] https://znm.org.mk/

Кодекси, планови и упатства за транспарентно, етичко и професионално медиумско известување

Во Северна Македонија постојат неколку кодекси, планови и упатства, кои се однесуваат на транспарентно, етичко и професионално медиумско известување и кои имаат големо значење за имплементирањето на овие стандарди во медиумската индустрија. Некои од најважните ги вклучуваат:

- **Кодексот на новинарите**[13] е основен документ, кој ги дефинира етичките стандарди за новинарите во земјата. Во него се определуваат правила за објавување информации, заштита на изворите, избегнување конфликт на интереси и други етички принципи. Свој внатрешен етички кодекс има Македонската радио-телевизија (МРТВ), и тој е усвоен врз основа на законска обврска од Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги.
- **Насоките за етичко известување за онлајн-медиуми**[14] се креирани од СЕММ и имаат за цел да ги усовршат стандардите за етичко известување на медиумите на онлајн-платформите, вклучувајќи ја правилната употреба на изворите, објективноста во известувањето, заштитата на приватноста, спречување на ширењето лажни вести и дезинформации, како и почитување на правата на лицата што се претставени во содржината.
- **Националната стратегија за информатичко општество**[15] ја формулира владата и ги опфаќа правците и целите за развојот на информатичкото општество: аспектите за развој на медиумите, подобрување на етичките стандарди, поддршка за слободата на медиумите и заштита на новинарите.
- **Нацрт-планот на Владата на Северна Македонија против ширењето дезинформации**[16] беше промовиран во 2019 година, по урнек на планот за справување со лажните вести и дезинформации на ЕК од 2018 година. Планот беше дизајниран како појдовна точка за специфични активности во иднина и има за цел системски да се спротивставува на ширењето дезинформации. Сепак, четири години по усвојувањето на планот, земјата и натаму се соочува со лажни вести и дезинформации, што ја отвора дилемата дали владиниот план треба да биде надграден и преточен во стратегија, во чија подготовка ќе биде вклучена поширокатa медиумска заедница.
- **Регулаторната стратегија на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги** (2019-2023) [17] има за цел да ги подобри стандардите во областа на медиумските услуги, како и да поттикне иновации во медиумската индустрија. Стратегијата содржи планови и активности за заштита на јавниот интерес, етика во медиумите, заштита на непристојни содржини, обезбедување медиумска плурализација и сл., кои, според Извештајот за реализација на стратегијата, се исполнети во целост.
- **Националната стратегија за спречување на корупцијата и судирот на интереси (2021-2015)**[18] има за цел да обезбеди подигнување на довербата во институциите на системот, ефикасно користење на јавните ресурси и јакнење на демократијата, општествените вредности и остварување на човековите права. Стратегијата, во делот посветен на вклучување на граѓанското општество и медиумите во борбата против корупцијата, нагласува дека е потребно воведување зајакнат надзор и укинување на платеното политичко рекламирање на партиите во изборните циклуси, воведување саморегулативни механизми кај онлајн-медиумите, како и надградба на регистарот на професионални медиуми.

[13] Кодекс на новинарите на Македонија – Здружение на новинарите на Македонија (znm.org.mk)

[14] https://www.semm.mk/attachments/01-02-2021/Насоки%20за%20етичко%20известување%20во%20онлајн%20медиумите.pdf

[15] https://portal.mioa.gov.mk/?q=mk/print/1291

[16] Plan za akcija protiv dezinformacii (vlada.mk)

[17] Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (2019). Регулаторна стратегија за развој на аудио и аудиовизуелната дејност за периодот од 2019 до 2023 година. https://shorturl.at/fkzLP

[18] Државна комисија за спречување на корупцијата (2020*). Национална стратегија за спречување на корупцијата и судирот на интереси (2021-2015)* Nacionalna-strategija-DKSK-KONECNA.pdf

5. Медиумскиот пејзаж во Северна Македонија

Секторот за аудио и аудиовизуелни медиуми во Република Северна Македонија се состои од три сегменти: (1) **јавен радиодифузен сервис** (Македонска радио-телевизија) (2) **комерцијални телевизиски и радиостаници** и (3) **непрофитни радија**.[19] Во 2022 година, просечниот број вработени со полно работно време во медиумската индустрија изнесувал 1.791 лице.[20] Според базата на податоци на Здружението на новинарите на Македонија, во август 2023 година, здружението има 987 редовни полноправни членови, новинари и медиумски работници.[21] Од декември 2019 година функционира **Регистарот на професионални онлајн-медиуми**[22], кој на крајот на јули 2023 година броеше вкупно 114 членови.

Квалитетот на медиумското известување во Северна Македонија - состојби и предизвици

Медиумскиот пазар во Северна Македонија е пренатрупан со голем број медиуми, кои имаат ограничени ресурси на располагање. Ваквата ситуација е една од главните причини за политички и клиентелистички односи меѓу медиумите и центрите на моќ, што во голема мера ја попречува слободата и независноста на медиумите.[23] Генерално, политичката клима во земјава, во последните години е релаксирана, но **медиумите и натаму се финансиски зависни од политички и од бизнис-структури**.

Во однос на медиумскиот екосистем, новинарите, во последните години работат во поотворена и послободна клима отколку во претходната деценија. Сепак, **независното новинарство и уредничката слобода и натаму се соочуваат со бројни предизвици, како што е, на пример, присутноста на самоцензура и недостигот од медиумски плурализам**.[24] Истражувањето спроведено во 2021 година од неколку медиумски граѓански организации, кое се однесува на професионалните стандарди и медиумската писменост, укажува на **зголемена појава на дезинформации, говор на омраза во медиумското известување, како и значително отстапување од професионалните и од етичките стандарди**.[25] Имајќи го предвид фактот дека интернетот, како извор на информации, се изедначи со телевизијата во однос на фреквенцијата на употреба, растечките трендови на дезинформации и говорот на омраза главно им го отежнуваат пристапот на граѓаните до информациите од јавен интерес, како што е на пример пристапниот процес на земјата во ЕУ.

---

[19] Радио и телевизиско емитување може да се врши само врз основа на дозвола издадена од Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги. Периодот на важење на лиценците за телевизиско или радиоемитување е девет години, со можност за продолжување за уште девет години.

[20] Ibid.

[21] Здружение на новинари на Македонија – Членка на Меѓународната федерација на новинари IFJ Основано 1946 (znm.org.mk)

[22] https://promedia.mk/

[23] Никодиноска, В. (2021) *Професионалното новинарство и медиумски писмената јавност- клучни за зголемување на довербата во медиумите.* Македонски институт за медиуми, Скопје, Мировен институт, Љубљана и СЕЕНПМ, Тирана

[24] Калински, В. (2021). *„Интервју со Младен Чадиковски, претседател на Здружението на новинарите на Македонија“.* [онлајн] Радио Слободна Европа, 2 мај 2021 година.

[25] Никодиноска, В. (2021) *Професионалното новинарство и медиумски писмената јавност- клучни за зголемување на довербата во медиумите.* Македонски институт за медиуми, Скопје, Мировен институт, Љубљана и СЕЕНПМ, Тирана

Во извештајот на Репортери без граници за 2023[26] година се вели дека Македонија покажува реален потенцијал за промени и има соодветен напредок, но медиумските слободи и натаму се загрозени поради структурни проблеми. Од 180 рангирани земји, Македонија е на 38-то место. Извештајот констатира дека владините претставници продолжиле да се закануваат и да упатуваат навреди кон новинарите. Сепак, значителен исчекор, кога станува збор за безбедноста на новинарите, е направен со измените во Кривичниот закон од февруари 2023 година, со кој се предвидува нападот кон новинарите да се третира како напад врз службено лице, што овозможува Јавното обвинителство да ги гони сторителите по службена должност и ги заострува казните.[27]

Јавниот радиодифузен сервис, општо земено, следи нагорна траекторија во однос на функционалната независност и професионализам. Сепак, поради очигледниот недостиг од политички консензус, и тој е соочен со бројни предизвици, како на пример континуирани финансиски и кадровски тешкотии и одложувања на назначувањето на членовите на Програмскиот совет. Со сличен проблем се соочува и Советот на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги во однос на именувањата во нејзиниот Совет.

6. Медиумското известување за пристапните преговори на Северна Македонија кон ЕУ

Медиумите, генерално, површно информираат за темите поврзани со евроинтеграцијата на земјата. Информациите во медиумите се сведуваат на пренесување изјави на официјалните претставници, најчесто „хорски“. Забележително е **отсуство на тематски разработено покривање на настаните и подлабока анализа на случувањата** поврзани со пристапниот процес на земјата во ЕУ. Недостасуваат аналитички жанрови, експертски ставови и истражувачки стории со кои јавноста би добила соодветна слика за придобивките од влезот на земјата во ЕУ и предизвиците што треба да се надминат на тој пат. Специфичната терминологија, која се однесува на пристапните преговори, како на пример *аки, скрининг, поглавје,* се употребува во медиумите без појаснување, така што граѓаните се принудени самостојно да истражуваат ако сакаат да ја разберат суштината.

Спроведената анализа на објавите во традиционалните медиуми (ТВ и печат), како и новите интернет-портали и сајтови[28] покажува дека во медиумите има голема застапеност на **теми** поврзани со: (а) **евроинтегративните процеси** во контекст на регионалните и меѓународните предизвици (б) **проблемите со соседните држави,** кои го попречуваат патот на земјата кон ЕУ и (в) **отворањето на преговарачкиот процес на Северна Македонија со ЕУ**. Статистички, медиумите во земјава објавиле повеќе од 2.000 медиумски написи (различни жанровски поставени) на македонски јазик во текот на предметниот период за анализа (20 ноември - 20 декември 2022). Просечно, земено, на дневна основа, се објавувани по повеќе од 130 вести.[29]

Медиумите во најголемиот број случаи пренесуваат ист тип информации од информативен карактер. Најголемиот дел од текстовите објавени на онлајн-медиумите не се потпишани (не се авторски текстови). Текстовите главно имаат **неутрален информативен карактер.** Поголемиот број анализирани текстови само информираат, односно не едуцираат, не коментираат и не нудат палета на размислувања за темата

[26] https://a1on.mk/tag/reporteri-bez-granici/

[27] https://meta.mk/izmeni-vo-krivichniot-zakonik-za-napagjachite-na-novinari-kje-sledi-zatvorska-kazna/

[28] Анализа спроведена од *ПР агенцијата Чеџтер 4*, во периодот ноември-декември 2022 година. Терминот е одбран поради одржувањето на редовниот бриселски самит на шефовите на дипломатиите на земјите-членки на ЕУ, но и поради актуелноста на македонско-бугарските односи во контекст на внесувањето на Бугарите во македонскиот Устав, како услов за одржување на втората меѓувладина конференција, т.е. формалниот почеток на преговорите на Македонија со ЕУ.

[29] Ibid.

што се обработува. Најголемиот дел од медиумите само пренесуваат (копираат) веќе објавена вест од друг медиум, а притоа **не се почитуваат авторските права**. Одредени медиуми објавуваат и критички текстови, понекогаш потпишани со цело име и презиме, а почесто само со иницијали. Се забележуваат и текстови со **сензационалистички наслови, кои не се поткрепени со издржани тези,** што укажува дека обидите на тие медиуми да привлечат што е можно повеќе читатели им е поважно отколку да влијаат врз креирањето на јавното мислење. Во медиумското информирање се забележува **сериозен интерес за скрининг процесот на ЕК, за можноста од уставни промени во Северна Македонија** (внесување на бугарскиот народ во Уставот), за **односите Скопје - Софија** (клубовите во двете земји и работата на мешовитата историска комисија), како и за **процесот на проширување на ЕУ**. Квантитетот на објави не е пропорционален со квалитетот на написи (големиот број објави не подразбира и квалитет во информирањето). Во периодот што е предмет на анализа, во медиумите не е објавена релевантна анкета на јавното мислење во однос на расположението на граѓаните за поддршка на процесот за уставните измени.

7. Како земјите од регионот известуваат за процесите на евроинтеграција? Добри и лоши практики

Медиумите на сличен начин ги третираат темите поврзани со прашања за ЕУ интеграциите во повеќето земји од регионот. Застапени се теми во кои се преценети домашните успеси, а процесот на приклучување се толкува како тест за домашните административни капацитети. Во критички настроените медиуми, пак, бавноста на пристапниот процес се идентификува со неуспехот на националната влада. Чести се насловите и изјавите од типот: *„Ние прилагаме на ЕУ затоа што сме европска земја“*, *„Ние сме лидер на Балканот“* или *„Ние сме фактор на стабилност во регионот“*.

Во **Србија,** најголемиот број од телевизиските програми или написите во печатот се однесуваат на протоколарни вести за посети на српските функционери на европските колеги и нивните разговори на официјалните состаноци. Известувањето за европските интеграции се одвива преку призмата на внатрешно-националните прашања (најчесто косовското прашање), а многу поретко известувањето е поврзано со одредени права и слободи (како што се, на пример, правата на ЛГБТ заедницата и другите малцински групи). Придонесот на јавниот сервис, Радио-телевизија Србија (РТС), е релативно скромен[30]. РТС, како и медиумите што важат за блиски до власта во земјата, главно, пренесуваат изјави и извештаи од средби на официјалните претставници со европски функционери додека помалиот број критички настроени медиуми во Србија третираат теми за европските вредности, кои, според нив, земјата допрва треба да ги достигне (како на пример промовирање на правата ма малцинските групи).

Истражувањето направено во **Црна Гора,** како дел од проектот *„Европа овде и таму“,* покажа дека, иако црногорските граѓани се „бомбардирани“ со информации за евроинтеграциите, сепак, не се добро информирани за оваа тема. При известувањето *„недостасуваат аналитички жанрови, експертски мислења и длабинско известување, што би објаснило што добива Црна Гора со пристапувањето во ЕУ и што рефлектира процесот на европска интеграција“*[31] Во земјата, процесот на европска интеграција генерално има поддршка од црногорските медиуми, иако граѓаните, како што покажуваат резултатите од кампањата *Европски гласови од Црна Гора*, се *„прилично неинформирани за Европската Унија, за процесот на преговори и за европската интеграција воопшто“.*[32] Малку граѓани знаат колку преговарачки поглавја се отворени и колку траат преговорите со ЕУ. [33]

[30] https://www.rts.rs/sr/index.html

[31] Ružić N. & Lučić, D. (2016) *Crnogorski portali o EU integracijama – činjenice bez konteksta.* https://www.readcube.com/articles/10.5937%2Fcomman11-11725

[32] https://www.facebook.com/euvoicesmne/

[33] Vujašković Đureinović, M. (2013) *Crna Gora i EU: uloga i značaj medija u procesu evropskih integracija.* Centar za građansko obrazovanje (CGO) https://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/10638.pdf

Добри практики - Црна Гора

Во септември 2004 година, Црна Гора ја усвои *„Стратегијата за комуникација за информирање на јавноста за процесот на приклучување на Црна Гора во Европската Унија“.*[34] Комуникациската стратегија има за цел да обезбеди целосна информација на граѓаните и стручната јавност, со цел да се задржи нивото на проевропска посветеност на заедницата, но и да се информира меѓународната јавност за напредокот што земјата го постигнува во усвојувањето на европските стандарди и вредности. Стратегијата содржи четири основни аспекти: **информирање, едукација, промоција и мобилизација,** а главната цел е да се подигне нивото на свесност на граѓаните за процесот на пристапување на Црна Гора во ЕУ, како и да се подобри стручното знаење за јавни и приватни организации и институции.

Со цел да се подобри информираноста на граѓаните за ЕУ и европската интеграција, Делегацијата на ЕУ го формираше **ЕУ Инфо центарот во Подгорица**, кој е достапен за сите заинтересирани граѓани. Беше отворена и веб-страницата www.eu.me, преку која јавноста може да се запознае со различни документи и извештаи во врска со процесот на пристапување на Црна Гора во Европската Унија.

Сличен тренд во изминатите две декади може да се забележи и кога се во прашање медиумите во Хрватска, која успеа да стане полноправна членка на ЕУ во 2013 година. Во текот на пристапните преговори, во медиумите беше **доминантен европскиот дискурс, како и општоприфатеното мислење дека хрватскиот идентитет отсекогаш бил европски**, благодарение на фактот дека Хрватска отсекогаш била дел од европската територија, култура и историја. Сепак, само мал број медиумски објави се занимаваа со теми поврзани со прилагодување на хрватското судство и економија кон европските стандарди.

Добри практики - Хрватска

Во Хрватска има неколку високообразовни институции, кои го истражуваат феноменот на дезинформации преку различни истражувачки проекти[35], а Министерството за култура и медиуми и Агенцијата за електронски медиуми се вклучени во таа иницијатива преку *Националниот план за закрепнување и отпорност 2021 - 2026 година.*[36] Во рамките на таа иницијатива, покренати се неколку **проекти за тематски „fact-checking“ во медиумите**.

Во земјата се имплементираат и неколку меѓународни проекти, кои имаат за цел борба против дезинформациите. **Опсерваторијата за дигитални медиуми „Адриа“**[37], која е основана со финансиска поддршка на Европската Унија и е дел од мрежата на слични центри на ниво на ЕУ, работи како центар за борба против дезинформациите.

[34] Комуникациона стратегија за информисање јавности о процесу придруживања Црне Горе Европској унији 2004 (www.gov.me)

[35] https://www.vecernji.hr/vijesti/lazne-vijesti-i-kako-ih-prepoznati-1716485

[36] Планот е изработен врз основа на иницијативата на Европската комисија, Европскиот парламент и европските лидери од 2021, да се формира механизам со цел закрепнување и од пандемијата на корона вирусот. Целта на планот е да ја направи економијата во Хрватска поодржлива и поотпорна, а општеството е поподготвено за предизвици и за нови можности.

[37] Adria Digital Media Observatory - XWiki (admohub.eu)

Во земјата постои и **Работна група во рамките на Европската служба за надворешни работи,** која има за цел сузбивање на лажните вести и пропагандата во земјата.[38] Групата **Ист СтратКом**[39] работи по принципите на Европската комисија итн. Кодекс на добри практики [40]. Кодексот на ЕК[41] е фокусиран на онлајн-платформите, трговските здруженија и клучните актери во рекламниот сектор, кои се обврзани да работат на борбата против дезинформацијата и подобрувањето на нивните политики на интернет. Кодексот е целосно обврзувачки и е зајакнат во 2022 година преку усвоената регулатива за големи онлајн-платформи.

Во рамките на Претставништвото на ЕК во Хрватска функционира **оддел за печат и медиуми**[42], кој активно промовира известување за ЕУ и ЕК преку редовна комуникација со медиумите, организирање интервјуа, семинари за новинари, тркалезни маси и патувања за новинарите.

8. Заклучоци

Од анализата на постоечките и достапните информации во обработените извори (релевантни документи и секундарни податоци) поврзани со принципите на функционирање, политиките, механизмите и рамката на преговори со ЕУ, **може да се заклучи дека клучните предизвици, кои се однесуваат на квалитетот на медиумското известување во Северна Македонија, се поделени во два сегмента:**

➢	**Првиот сегмент** ги опфаќа предизвиците во однос на подобрувањето на јавното мислење во земјата за пристапувањето кон ЕУ и потребата од транспарентно известување, конкретни информации и позитивен медиумски дискурс во врска со овој процес.
➢	**Вториот сегмент** се однесува на потребата од подобрување на општите услови за работа на новинарите и медиумските работници, како и потребата од конкретно дејствување во медиумската сфера, што индиректно ќе влијае врз квалитетот на целокупното известување, а со тоа и на транспарентното известување за пристапниот процес на земјата во ЕУ.

Во рамките на првиот сегмент се нагласува **потребата од обезбедување високо ниво на свест кај јавноста за процесот на пристапување на Северна Македонија кон ЕУ, за предизвиците на патот кон Унијата, како и за придобивките што следат.** Во таа насока, идентификувани се следниве состојби и предизвици:

- Релативно ниско ниво на подготвеност на јавноста за членство во ЕУ;
- Површна и нецелосна информираност за процесот на пристапување на земјата кон ЕУ, погрешни мислења и очекувања од членството во ЕУ во поширокаата јавност;

[38] https://www.netokracija.com/lazne-vijesti-hrvatska-bih-srbija-europska-unija-dezinformacije-217608

[39] About - EUvsDisinfo

[40] Kodeks dobre prakse u suzbijanju dezinformacija iz 2022. | Shaping Europe's digital future (europa.eu)

[41] European Commission (2022). *Strengthened Code of Practice on Disinformation*. POLICY AND LEGISLATION | Publication 16 June 2022. 2022 Strengthened Code of Practice on Disinformation | Shaping Europe's digital future (europa.eu)

[42] https://croatia.representation.ec.europa.eu/vijesti-i-dogadanja/kutak-za-medije_hr

- Инструментализација на процесот на приклучување во јавноста и негативен политички дискурс за пристапувањето на земјата кон Унијата;
- Разочарување од пристапниот процес кај одредени општествени групи;
- Незадоволство кај самите медиуми како примарен извор на информации;
- Незадоволство на домашната јавност, кое може да доведе до зајакнување на активностите на групите што се противат на процесот на приклучување.

Вториот сегмент, кој се однесува на **предизвиците поврзани со подобрување на целокупната медиумска сфера во Северна Македонија, а со тоа и квалитетот на известувањето,** ја нагласува потребата од обезбедување медиумски плурализам и целосна независност на медиумите и заштита од политички и економски влијанија, како и јакнење на новинарската професионалност и поткренување на етичките стандарди. Во таа насока, идентификувани се следниве состојби и предизвици:

- Во Северна Македонија постои мал медиумски пазар пренатрупан со медиуми, кои на располагање имаат ограничени ресурси.
- Поради спецификите на медиумскиот пазар и актуелната сопственичка структура на медиумите, и натаму опстојуваат политичките и клиентелистички односи меѓу дел од медиумите и центрите на моќ.
- Финансиската зависност на дел од медиумите од политичките и од бизнис-структурите се одразува на уредувачката политика, самоцензурата и на недостигот од медиумски плурализам.
- Исто така, постојат медиуми што се соочуваат со недостиг од соодветен стручен кадар, новинарите и медиумските работници се слабо платени и немотивирани, а како последица на тоа, новинарската професија е девалвирана.
- Кај дел од медиумите се забележува зголемен обем на дезинформации, говор на омраза, како и значително отстапување од професионалните и од етичките стандарди.
- Постои недостиг од соодветна стратегија во однос на справувањето со дезинформациите и лажните вести што ги пласираат медиумите.
- На граѓаните им недостигаат вештини и знаење за да можат критички да ги анализираат и да ги разликуваат професионалните и квалитетни информации од дезинформациите и пропагандата.
- И покрај измените во Кривичниот законик од 2023 година, кои имаат за цел да ја засилат безбедноста на медиумските работници, тие и натаму се предмет на закани, навреди и вербални и физички напади.

9. Препораки

Овој документ за политики има за цел да обезбеди патоказ за креаторите на политиките да ја зајакнат улогата на медиумите во процесот на интеграција во ЕУ, што ќе придонесе за потранспарентно, поодговорно и информирано општество. За таа цел, согласно двата идентификувани сегменти во претходниот дел, понудени се следниве препораки:

Сегмент 1: Обезбедување високо ниво на свест кај јавноста за процесот на пристапување на Северна Македонија кон ЕУ, предизвиците на патот кон Унијата, како и придобивките што следат.

Препораки што се однесуваат на медиумите:

- Покрај техничките информации поврзани со пристапувањето на Северна Македонија во ЕУ, медиумите треба да анализираат и да известуваат за различни аспекти од процесот, кои, пред сè, се однесуваат на одредени економски и социјални групи или одредени географски области.
- Освен пренесувањето изјави од релевантни претставници и ЕУ функционери, медиумите треба да бараат стручни мислења од здруженија или од поединци, експерти за одредени области, кои на граѓаните би им ги појасниле предизвиците, но и придобивките од процесот на пристапување во ЕУ, притоа анализирајќи конкретни аспекти и теми.
- За да може информацијата да биде похумана и поблиска до „обичните“ граѓани, медиумите треба да бараат лични приказни на мали претприемачи, студенти и професионалци од земји што се веќе членки на ЕУ и да ги пренесат нивните добри или помалку добри искуства или придобивки од членството на нивните земји во Унијата.
- Освен политичките содржини, поголемиот медиумски простор треба да се посвети на теми што ќе обработуваат приказни и настани од културата, студентските прашања, социјалните прашања, прашања поврзани со животот на малцинските групи, земјоделството и слично, со цел да се допре до што поголем број гледачи, но и со цел на јавноста да ѝ се пренесе реалниот контекст.
- Медиумите треба да излезат од рамките на локалниот контекст и да емитуваат содржини што се однесуваат на актуелните случувања или настани во земјите на ЕУ, како и да пренесуваат како и што известуваат медиумите во земјите–членки.
- Медиумите треба да вложат напори за популаризирање на темите поврзани со ЕУ и за поедноставување на термините што се користат во медиумскиот дискурс во врска со пристапниот процес, што би довело до демистификација на темите и запознавање на поширокатa јавност со европските институции (ЕУ парламент, Европска комисија итн.).

Препораки што се однесуваат на државните институции, делегацијата на ЕУ и граѓанското општество во Северна Македонија

- По примерот на некои држави од регионот, надлежните институции во Северна Македонија треба да вложат дополнителни напори за да се подготви **стратегија за комуникација за информирање на јавноста за пристапниот процес на Македонија** и зајакнување на соработката со медиумите, со цел да се зголеми обемот и квалитетот на информациите достапни за граѓаните.
- Институциите одговорни за пристапувањето кон ЕУ треба да бидат поотворени и да ги интензивираат активностите за информирање на јавноста за процесот преку организирање различни видови промотивни настани, од јавни форуми, брифинзи за граѓаните, отворени денови посветени на граѓаните што имаат прашања поврзани со пристапниот процес, воведување информативен „hot-line“ контакт преку кој секоја од заинтересираните страни би можела да добие информација преку телефон или е-пошта, како и организација на работилници на теми поврзани со пристапувањето во ЕУ.
- Институциите одговорни за пристапување во ЕУ треба да формираат конкретна служба за поддршка и соработка со медиумите, со цел да се олесни пристапот до информации за новинарите. Во рамките на таа служба, би можел да се формира тим од експерти, кои добро ги познаваат проблематиките во Унијата, кои новинарите можат да го користат при обработка на специфични теми кои се однесуваат на здравството, животната средина, образованието итн.
- Институциите одговорни за пристапување во ЕУ, во соработка со релевантните граѓански организации, треба да организираат редовни обуки за новинари, кои ќе се однесуваат на конкретни

теми поврзани со пристапниот процес, како и да им обезбедат на новинарите и на медиумските работници студиски посети на ЕУ институциите и размена на искуства со земјите-членки.

- Институциите одговорни за пристапување во ЕУ, согласно нивните можности, заедно со граѓанското општество, би требало да спроведат проекти од областа на граѓанското образование и поврзани со европската интеграција, преку образовниот систем и професионалните здруженија.
- Од друга страна, Делегацијата на ЕУ во Северна Македонија, во рамките на својот мандат, би требало да продолжи со организирање обуки за медиумите и граѓанското општество, со цел тие да ги подобрат своите вештини за користење на сите достапни информативни билтени, интернет-страници, медиумски услуги и други бројни алатки преку кои Европската комисија дистрибуира вести поврзани со функционирањето на ЕУ.
- Делегацијата на ЕУ во Северна Македонија да стимулира застапеност и поголема видливост на симболите на ЕУ, како знаме, химна, лого и сл., како во релевантните документи и промотивните материјали, така и за време на јавните настани, како на пример одбележувањето на Денот на Европа. Јавните настани што ги организира делегацијата треба да бидат прилагодени на широката публика.
- Делегацијата на ЕУ во Македонија, во рамките на своите можности и проекти, треба да ги поддржи медиумите во Северна Македонија да формираат дописништва во центрите на ЕУ (Брисел, Стразбур).

Сегмент 2: Подобрување на целокупната медиумска слика во Северна Македонија преку обезбедување независност на медиумите и безбедност на медиумските работници, обезбедување плурализам во медиумската сфера, како и поддршка на иницијативи за јакнење на новинарската професионалност и поткренување на етичките стандарди.

Препораки што се однесуваат на институциите:

❒ Со цел да се обезбеди **плурализам во медиумската сфера во Северна Македонија**, потребно е:

(а) релевантните институции (Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, Министерството за информатичко општество и администрација итн.), да спроведат евалуација на медиумската различност и нивната сопственичка структура.

(б) да се воведе и имплементира законска регулатива и да се пропишат мерки за спречување на создавање монопол во медиумската сфера, што би овозможило здрава медиумска конкуренција.

❒ Со цел да се подобри **слободата на медиумите** и да се зајакне **безбедноста на новинарите**, институциите треба да се посветат на следново:

(а) Согласно *Законот за граѓанска одговорност за клевета и навреда*, да се идентификуваат заканите по слободата на медиумите и да се обезбеди нивна заштита од политички и економски влијанија.

(б) навремено да се адресира за случаите на закани и насилство врз медиумските работници.

(в) Министерството за внатрешни работи, Јавното обвинителство и судството согласно треба да демонстрираат активен ангажман во идентификувањето, процесирањето и во гонењето случаи поврзани со говорот на омраза и загрозување на новинарската безбедност, со цел да се осигураат дека сторителите ќе бидат изведени пред лицето на правдата.

(г) политичките партии и политичките функционери треба да се воздржат од употреба и од ширење дезинформации и наративи на омраза, имајќи ја предвид одговорноста кон јавноста и нивното влијание врз јавното мислење.

❒ Со цел да се поттикне **професионалното и квалитетно медиумско известување**, потребно е:

(а) да се креира стратешки пристап за медиумска писменост и борба против лажните вести и дезинформации (усвојување и имплементирање национална стратегија за медиумска писменост, стратегија за борба против лажните вести и информации, соодветни планови за акција за одреден временски период итн.). Ваквите стратегии би требало да се изгласаат со политички консензус и да бидат претходно креирани во консултација со граѓанскиот сектор и медиумите.

(б) институциите да се посветат на целосно реализирање на планот за борба против дезинформациите (донесен во 2019) преку активности за подигнување на свеста и едукација за граѓаните за препознавање на дезинформациите и лажните вести, како и активна соработка со медиумите на тоа поле.

(в) да се изработи и усвои декларација со политички консензус за осуда на лажните вести и дезинформациите во медиумите.

(г) да се воспостави соработка меѓу надлежните институции (Министерството за внатрешни работи, Јавното обвинителство, судството, Народниот правобранител и др.) и Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, саморегулаторните тела и граѓанските организации за подигање на свеста и спречување на говорот на омраза и на навредливиот речник во медиумите.

(д) да се воведат и да се користат постоечките проекти и технолошки алатки за откривање и спречување на ширењето лажни вести и дезинформации, како и алгоритмите за нивно откривање.

Препораки што се однесуваат на медиумите, граѓанското општество и бизнис-заедницата

❒ Со цел да **поддржат иницијативи за јакнење на новинарската професионалност и поткренување на етичките стандарди, потребно е:**

(а) да се воведат програми за едукација на новинарите и медиумските работници за професионално и етичко известување, како и за препознавање на говорот на омраза, неговото процесирање и ефективно казнување, како кај традиционалните, така и кај онлајн-медиумите.

(б) Медиумите треба да вложат човечки, технички и финансиски капацитети во истражувачкото новинарство, што ќе помогне јавноста подобро да го разбере и да го почитува професионалното новинарство и медиумите што работат за јавниот интерес и им служат на демократските вредности.

(в) Новинарите и медиумската заедница да иницираат и да спроведуваат кампањи за подигнување на свеста кај јавноста против стереотипите, предрасудите и сите видови вербални и физички напади врз медиумски работници.

(г) Јавниот радиодифузен сервис, државната новинска агенција МИА, како и другите медиуми да го подобрат квалитетот на продукција и на известување во информативните програми, содржината и разновидноста на програмите, како и да воведат партиципативен модел на комуникација со граѓаните, со цел да го подобрат кредибилитетот во јавноста и на тој начин да се етаблираат како промотори на реформите во медиумите и на професионалното новинарство во земјата.

(д) новинарите треба да ги етаблираат механизмите за саморегулација во медиумската индустрија, преку промовирање интерни кодекси и начини за етичко известување.

(ѓ) граѓанските организации и медиумската заедница треба да иницираат и да спроведуваат заеднички програми, кампањи и активности за спречување и борба против говорот на омраза и пропагандата на социјалните мрежи и во дигиталната сфера.

(е) Бизнис-заедницата треба да ги охрабри своите членови да ги поддржуваат и да огласуваат во професионалните онлајн-медиуми што ги почитуваат етичките и професионалните стандарди (согласно регистарот на професионални онлајн-медиуми).

(ж) граѓанските организации, медиумската заедница и релевантните институции треба да поттикнуваат и да поддржуваат различни неформални и формални програми за подобрување на нивото на медиумска писменост и критичкото разбирање на медиумите за сите групи во различните сфери на општеството.

10. Користена и консултирана литература, прилози

Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (2019). *Регулаторна стратегија за развој на аудио и аудиовизуелната дејност за период од 2019 до 2023 година*. https://shorturl.at/fkzLP

Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (2023) *Реализација на Стратегијата за развој на аудио и аудиовизуелна дејност за период од 2019 до 2023 година* https://avmu.mk/strategija-na-razvoj/

Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (2023) *Стратешки план на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги 2024-2028.* https://avmu.mk/strategija-na-razvoj/

Baltezarević R. & Baltezarević, V. (2015) *Medijsko pozorište.* Alma Mater Europaea, Beograd, 2015. стр.72

Draft Assessment in the framework of the project *"EU for Freedom of Expression: Alignment of National Media Legislation with EU Acqius and Media Standards)*, 2023 (unpublished).

Државна комисија за спречување на корупцијата (2020*). Национална стратегија за спречување на корупцијата и судирот на интереси (2021-2015)* Nacionalna-strategija-DKSK-KONECNA.pdf

European Commission (2022). *Strengthened Code of Practice on Disinformation*. POLICY AND LEGISLATION | Publication 16 June 2022. 2022 Strengthened Code of Practice on Disinformation | Shaping Europe's digital future (europa.eu)

European Parliament & Council of the European Union (2010). *Directive 2010/13/EU of the European Parliament and of the Council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services* (Audiovisual Media Services Directive). Official Journal of the European Union, L 95/1-L 95/24.

European Union (2018) *Directive 2018/1808 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 amending Directive 2010/13/EU on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services* (Audiovisual Media Services Directive) (Text with EEA relevance). Official Journal of the European Union, L 303/69-L 303/82.

Калински, В. (2021). *„Интервју со Младен Чадиковски, претседател на Здружението на новинарите на Македонија".* [онлајн] Радио Слободна Европа, 2 мај 2021 година.

Никодиноска, В. (2021) *Професионалното новинарство и медиумски писмената јавност- клучни за зголемување на довербата во медиумите.* Македонски институт за медиуми, Скопје, Мировен институт, Љубљана и СЕЕНПМ, Тирана

Rodin, S. (2007) *Identity and the divergence of discourses in Croatia and Europe*, Croatian Yearbook of European Law and Policy, 3, 2007, str. 227-240, str. 231 (PDF) Identity and the Divergence of Discourses in Croatia and Europe

Ružić N. & Lučić, D. (2016) *Crnogorski portali o EU integracijama – činjenice bez konteksta.* https://www.readcube.com/articles/10.5937%2Fcomman11-11725

Собрание на Република Македонија (1991), *Уставна Република Северна Македонија.* https://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nspx

Собрание на Република Македонија (2013) . *Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (ЗАВМУ)* Сл. весник бр. 184/2013 .

Собрание на Република Македонија (2013) *Закон за медиуми.* Сл. весник бр. 184/201.

Собрание на Република Северна Македонија (2022) *Закон за граѓанска одговорност за клевета и навреда.* Службен В. на Р.М. бр:251/2022 од 22.11.2022. ЗАКОН ЗА ГРАЃАНСКА ОДГОВОРНОСТ ЗА НАВРЕДА И КЛЕВЕТА (*) (dejure.mk)

Vujašković Đureinović, M. (2013) *Crna Gora i EU: uloga i značaj medija u procesu evropskih integracija.* Centar za građansko obrazovanje (CGO) https://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/10638.pdf

Европска комисија (2023) *Извештај на Европската комисија за Северна Македонија за 2023 година.* Извештај на Европската комисија за Северна Македонија за 2022 година | Секретаријат за европски прашања (sep.gov.mk)

Web извори

About - EUvsDisinfo

Adria Digital Media Observatory - XWiki (admohub.eu)

Analiza-na-mediumskiot-sistem.pdf (znm.org.mk)

https://a1on.mk/tag/reporteri-bez-granici/

https://commission.europa.eu/publications/action-plan-disinformation-commission-contribution-european-council-13-14-december-2018_en

https://croatia.representation.ec.europa.eu/vijesti-i-dogadanja/kutak-za-medije_hr

https://meta.mk/izmeni-vo-krivichniot-zakonik-za-napagjachite-na-novinari-kje-sledi-zatvorska-kazna/

https://portal.mioa.gov.mk/?q=mk/print/1291

https://promedia.mk/

https://vlada.mk/node/18640

https://www.facebook.com/euvoicesmne/

https://www.netokracija.com/lazne-vijesti-hrvatska-bih-srbija-europska-unija-dezinformacije-217608

https://www.rts.rs/sr/index.html

https://www.semm.mk/

https://www.vecernji.hr/vijesti/lazne-vijesti-i-kako-ih-prepoznati-1716485

https://znm.org.mk/

Kodeks dobre prakse u suzbijanju dezinformacija iz 2022. | Shaping Europe's digital future (europa.eu)

Plan za akcija protiv dezinformacii (vlada.mk)

Rešetanje po novinarima iz EU „ferarija" (politika.rs)

Здружение на новинари на Македонија – Членка на Меѓународната федерација на новинари IFJ Основано 1946 (znm.org.mk)

Кодекс на новинарите на Македонија – Здружение на новинари на Македонија (znm.org.mk)

Медиумска информативна агенција (mia.mk)

MK-Fact-Finding-PFM-Report-251023-web-final.pdf (znm.org.mk)

RAPORTIM TRANSPARENT PËR PUBLIKUN MBI NEGOCIATAT E ANTARËSIMIT TË REPUBLIKËS SË MAQEDONISË TË VERIUT NË BASHKIMIN EVROPIAN

Dokument për politika

Shkup, 2023

Raportim transparent për publikun për negociatat e anëtarësimit të Republikës së Maqedonisë së Veriut në Bashkimin Evropian - Dokument i politikave

Autori
Goran Petreski

Botues
Iniciativa për një Perspektivë Evropiane (IEP)

Projekti
Akademia e Trajnimit për Gazetarë dhe Punonjës Mediatikë - T-AJM

Përkthim nga gjuha maqedonase në gjuhën shqipe
Ferikan Iljazi Arifi

Shtyp
BoroGrafika - Shkup

Tirazhi: 50

Distancimi nga përgjegjësia
Publikimi është prodhuar me mbështetjen financiare të Bashkimit Evropian. Përmbajtja e tij është vetëm përgjegjësi e Iniciativës për një Perspektivë Evropiane (IEP) dhe e autorit dhe nuk pasqyron domosdoshmërisht pikëpamjet e Bashkimit Evropian.

Përmbajtja

1. Hyrja 22

2. Sfondi dhe qëllimi i dokumentit të politikave 22

3. Historia e marrëdhënieve BE-Maqedoni 23

4. Konteksti 23

Korniza ligjore (ligjet në sferën mediatike, përshtatja me legjislacionin evropian) 23

Korniza institucionale (institucionet, shoqatat e gazetarëve, organet vetërregulluese) 24

Kodekset, planet dhe udhëzimet për raportim transparent, etik dhe profesional në media 25

5. Peizazhi mediatik në Maqedoninë e Veriut 26

Cilësia e raportimit të mediave në Maqedoninë e Veriut 26

6. Raportimi mediatik për negociatat e anëtarësim të Maqedonisë së Veriut në BE (analizë) 27

7. Si raportojnë vendet e rajonit për proceset integruese evropiane? Praktikat e mira dhe të këqija 28

8. Konkluza (sfidat, mësimet e nxjerra dhe mundësitë) 30

9. Rekomandime 31

10. Referencat dhe shtojcat 35

1. Hyjre

Ky dokument politikash është përpiluar në kuadër të projektit "Akademia e trajnimit për gazetarë dhe punëtorë mediatik - T-AJM", financuar nga Bashkimi Evropian (BE) dhe zbatuar nga Shoqata e Gazetarëve të Maqedonisë (SHGM), në partneritet me Iniciativën për një Perspektivë Evropiane (IEP), dhe Federatën Evropiane të Gazetarëve (FEG). Projekti synon të kontribuojë në përmirësimin e mundësive sociale që janë të rëndësishme për krijimin e një mjedisi për lirinë e shprehjes dhe lirinë e medias: promovimi i gazetarisë si një shtytës i rrjedhës së lirë të informacionit për zhvillimin social, garantimi i sigurisë së gazetarëve, krijimi dhe mirëmbajtja e mekanizmave për forcimin e kapaciteteve të grupeve të synuara etj.

2. Prapavija dhe qëllimi i dokumentit për politika

Nevoja dhe rëndësia e informimit transparent dhe objektiv të publikut për negociatat për anëtarësim të Republikës së Maqedonisë së Veriut në BE dhe roli i mediave është me rëndësi të jashtëzakonshme për procesin e integrimit evropian të vendit. Sipas raportit të Komisionit Evropian (KE) për vitin 2023[1], Maqedonia e Veriut është relativisht e përgatitur në fushën e lirisë së shprehjes: "...Konteksti i përgjithshëm për lirinë e medias është i favorshëm dhe mundëson raportim kritik të medias. Ndryshimet në Kodin Penal dhe Ligjin për Përgjegjësinë Civile për Fyerje dhe Shpifje ngritën nivelin e përgjithshëm të mbrojtjes ligjore për gazetarët."[2] Komisioni rekomandon përmirësimin e të kuptuarit publik të rreziqeve të dezinformimit dhe aftësive për njohuritë mediatike në shoqëri, si dhe forcimin e vetë-rregullimit për mediet në internet, veçanërisht përmes promovimit të një regjistri profesional të medieve në internet[3] dhe zhvillimin e standardeve profesionale për gazetarinë online. Për sa i përket sigurisë së gazetarëve dhe punonjësve të medias, raporti thekson se "... ndryshimet dhe plotësimet në Kodin Penal (nga viti 2023) dhe Ligji për përgjegjësinë civile për fyerje dhe shpifje, ngritën nivelin e përgjithshëm të mbrojtjes ligjore për gazetarët. Megjithatë, janë vërejtur një numër i madh i sulmeve, kërcënimeve dhe disa frikësimeve të gazetarëve."[4]

Qëllimi i këtij dokumenti është, bazuar në një analizë të situatës ekzistuese, të propozojë një **politikë që do të tregojë rëndësinë e shpërndarjes transparente dhe objektive të informacionit në procesin e para-anëtarësimit të Maqedonisë së Veriut në BE.** Duke marrë parasysh rëndësinë dhe ndikimin e medias në krijimin e opinionit publik, dokumenti ofron rekomandime të duhura për përmirësimin e mundësive shoqërore që janë të rëndësishme për krijimin e një mjedisi për lirinë e shprehjes dhe lirinë e medias në vend. Dokumenti gjithashtu identifikon shembuj të praktikave të mira dhe të këqija në vendet e rajonit në procesin e anëtarësimit në BE dhe mënyrën e raportimit mediatik në atë drejtim, gjë që do të ndihmonte në vendimet pse duhet apo jo një praktikë e caktuar të merret në konsideratë duke pasur parasysh kontekstin e situatës në Maqedoninë e Veriut.

[1] Komisioni Evropian (2023) *Raport i Komisionit Evropian për Maqedoninë e Veriut për vitin 2023.* Извештај на Европската комисија за Северна Македонија за 2022 година | Секретаријат за европски прашања (sep.gov.mk)

[2] Ibid, faq.36

[3] https://promedia.mk/

[4] Komisioni Evropian (2023) *Raport i Komisionit Evropian për Maqedoninë e Veriut për vitin 2023.* Извештај на Европската комисија за Северна Македонија за 2022 година | Секретаријат за европски прашања (sep.gov.mk). faq.33

Dokumenti është përgatitur në bazë të **shqyrtimit dhe analizës së dokumenteve relevante** (ligje, hulumtime mbi temën, strategjitë dhe planet e qeverisë) si dhe **të dhëna dytësore** të disponueshme (analiza, raporte, artikuj gazetaresk të botuara në media në Maqedoninë e Veriut dhe në vendet të rajonit), lidhur me parimet e funksionimit, politikat, mekanizmat dhe kornizën e negociatave me BE-në.

3. Historik i marrëdhënieve BE – Maqedoni e Veriut

Anëtarësimi në BE është një përcaktim strategjik kyç i vendit, kështu që interesi i publikut në procesin e integrimit të Maqedonisë së Veriut në BE ka qenë gjithmonë i madh. Shumica e qytetarëve duan dhe presin që vendi t'i bashkohet familjes së 27 shteteve të bashkuara evropiane, ndonëse vërehet njëfarë euro-skepticizmi, veçanërisht pas vetos bullgare, largimit nga Bashkimi Evropian i Britanisë së Madhe, rritjes së nacionalizmit në disa shtete anëtare, sidomos nga e ashtuquajtura Evropa e Re (Hungaria, Polonia), si dhe popullariteti global i partive të krahut të djathtë. Pritjet për integrimin e vendit në BE komunikohen hapur edhe nga institucionet shtetërore, të cilat krijojnë politika dhe marrin hapat e duhur për të përmbushur pritjet e qytetarëve. Nga ky aspekt, roli i medias dhe raportimi transparent publik për negociatat e anëtarësimit të vendit me BE-në është i një rëndësie të madhe.

4. Konteksti

Korniza ligjore

Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë së Veriut[5], në nenin 16 garanton "lirinë e fjalës, prezantimin publik, informimin publik dhe ngritjen e lirë të institucioneve për informimin publik. Gjithashtu është e garantuar qasja e lirë në informacion, liria për të marrë dhe transmetuar informacione." Një koncept i tillë në Kushtetutë gjithashtu operacionalizohet në legjislacionin e mediave. Në nenin 3 të **Ligjit për Media**[6], i miratuar në vitin 2013, ndër të tjera, garantohet liria e përcjelljes së informacionit tek publiku, si dhe pluralizmit dhe diversitetit të medias. Garanci të ngjashme për lirinë e mediave parashikohen edhe në **Ligjin për Shërbimet Mediatike Audio dhe Audiovizive (ASHMAAV)**[7], i miratuar në të njëjtin vit. Neni 3 i ligjit parasheh se shërbimi publik radiodifuziv, Radiotelevizioni i Maqedonisë dhe organi i rregullt i mediave duhet të jenë transparent, të pavarur, efikas dhe të përgjegjshëm. Më tej, miratimi i **Ligjit për Përgjegjësinë Civile për Shpifje dhe Fyerje (LPCSHF)**[8] në vitin 2012 nënkuptonte realizimin e përpjekjeve afatgjata të gazetarëve dhe komunitetit mediatik për de-kriminalizimin e këtyre dy veprave dhe kalimin e tyre në ligjin civil. Qëllimi i de-kriminalizimit ishte shmangia

[5] Kuvendi i Republikës së Maqedonisë (1991), *Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë së Veriut*. https://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nspx

[6] Kuvendi i Republikës së Maqedonisë (2013) Ligji për media. Gazeta Zyrtare nr. 184/201. Ligji për Media rregullon parimet dhe kushtet bazë që duhet të plotësojnë botuesit e mediave, përcakton termat redaktor përgjegjës dhe redaktues, si dhe të drejtën e gazetarëve për të shprehur mendimin dhe qëndrimin e tyre dhe për të refuzuar kryerjen e një urdhri apo detyre.

[7] Kuvendi i Republikës së Maqedonisë (2013) . *Ligji për Shërbime Mediatike Audio dhe Audiovizive (LSHMAAV)* Gz. Zyrtare nr. 184/2013 . Me Ligjin për Shërbime Mediatike Audio dhe Audiovizive rregullohen të drejtat, obligimet dhe përgjegjësitë në fushën e shërbimeve mediatike audio dhe audiovizive, përfshirë edhe radiodifuzerët dhe ofruesit e shërbimeve mediatike audiovizive me kërkesë; ofruesve të shërbimeve për shpërndarjen e videove dhe operatorëve në rrjetet publike elektronike që emetojnë apo transmetojnë serviset programore të radiodifuzerëve.

[8] Kuvendi i Maqedonisë së Veriut (2022) *Ligji për Përgjegjësi Civile për Shpifje dhe Fyerje.*Gazeta Zyrtare. e M.V. nr:251/2022 nga 22.11.2022. ЗАКОН ЗА ГРАѓАНСКА ОДГОВОРНОСТ ЗА НАВРЕДА И КЛЕВЕТА (*) (dejure.mk)

e praktikës së auto-censurës tek gazetarët, zvogëlimi i numrit dhe masës së dëmshpërblimit për dëmin jo-material dhe shkurtimi i proceseve gjyqësore.

Si vend kandidat për anëtarësim në BE, Maqedonia e Veriut është e detyruar të inkorporojë ligjin e BE-së në kornizën legjislative kombëtare. Para së gjithash, duhet të jetë në përputhje me **Direktivën e Shërbimeve Mediatike Audiovizive 2010/13/BE**[9], i plotësuar me **Direktivën (BE) 2018/1808**[10], i cili, ndër të tjera, dikton ndryshime në lidhje me zhvillimin e shërbimeve sipas kërkesës (on demand) dhe platformave të ndarjes së videove, si dhe parashikon ndryshime në zakonet e audiencës që burojnë nga këto risi.

Korniza institucionale

Në Maqedoninë e Veriut, disa institucione dhe autoritete janë përgjegjëse për rregullimin e mediave, të cilat luajnë një rol të rëndësishëm në sigurimin e rregullave dhe standardeve për transmetimin dhe shërbimet e tjera mediatike në vend:

- **Agjencia për Shërbime Mediatike Audio dhe Audiovizive (ASHMAAV)** është një organ rregullator jofitimprurës i pavarur, me statusin e një personi juridik me kompetenca dhe përgjegjësi publike. Agjencia është përgjegjëse për sigurimin e publikut në punën e transmetuesve dhe për mbrojtjen dhe zhvillimin e pluralizmit të shërbimeve mediatike audio dhe audiovizive, inkurajon dhe mbështet ekzistencën e shërbimeve të ndryshme, të pavarura mediatike audio dhe audiovizive, përcakton ekzistencën e përqendrimit të paligjshëm të medias; vendos për dhënien, revokimin ose vazhdimin e licencave për transmetim televiziv ose radio; inkurajon edukimin mediatik, kryen kërkime dhe analiza në lidhje me çështje specifike në fushën e shërbimeve mediatike audio dhe audiovizive, etj;
- **Ministria e Shoqërisë Informatike dhe Administratës** kryen kërkime mbi shoqërinë informatike dhe zhvillimin e saj, gjëra të cilat janë të nevojshme për krijimin e politikave dhe strategjive mediatike për shoqërinë informatike.

Në vend funksionojnë dy organe vetërregulluese që luajnë një rol të rëndësishëm në monitorimin e përmbajtjes dhe etikës mediatike dhe respektimin e kodit gazetaresk dhe rregullave të raportimit, si **Këshilli për Etikën në Media** (KEMM), i përbërë nga përfaqësues nga industria e medias, profesionistë, akademikë dhe organizata të shoqërisë civile[11] dhe **Shoqata e Gazetarëve të Maqedonisë**[12], që ka një rol të rëndësishëm në promovimin e standardeve etike dhe etikës gazetareske..

[9] European Parliament & Council of the European Union (2010). *Directive 2010/13/EU of the European Parliament and of the Council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services* (Audiovisual Media Services Directive). Official Journal of the European Union, L 95/1-L 95/24.

[10] European Union (2018) *Directive 2018/1808 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 amending Directive 2010/13/EU on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services* (Audiovisual Media Services Directive) (Text with EEA relevance). Official Journal of the European Union, L 303/69-L 303/82.

[11] https://www.semm.mk/

[12] https://znm.org.mk/

Kodekset, planet dhe udhëzimet për raportim mediatik transparent, etik dhe profesional

Në Maqedoninë e Veriut ekzistojnë disa kodekse, plane dhe udhëzime që i referohen raportimit transparent, etik dhe profesional të mediave dhe që kanë rëndësi të madhe për zbatimin e këtyre standardeve në industrinë mediatike. Disa nga më të rëndësishmet përfshijnë:

- **Kodeksin e Gazetarëve**[13] që është një dokument bazë që përcakton standardet etike për gazetarët në vend. Ai përcakton rregullat për publikimin e informacionit, mbrojtjen e burimeve, shmangien e konfliktit të interesave dhe parime të tjera etike. Radio Televizioni i Maqedonisë (RTM) ka kodin e vet të brendshëm të etikës, i cili është miratuar në bazë të obligimit ligjor nga Ligji për Shërbime Mediatike Audio dhe Audiovizuele;
- **Udhëzimet e raportimit etik për mediat online**[14] janë krijuar nga KEMM dhe synojnë të përmirësojnë standardet e raportimit etik të medias në platformat online, duke përfshirë përdorimin korrekt të burimeve, objektivitetin në raportim, mbrojtjen e privatësisë, parandalimin e përhapjes së lajmeve të rreme dhe dezinformimit, si dhe respektimin e të drejtave të personave të përfaqësuar në përmbajtje;
- **Strategjia kombëtare për shoqëri informatike**[15] formulohet nga Qeveria dhe mbulon drejtimet dhe synimet për zhvillimin e shoqërisë informatike: aspektet për zhvillimin e medias, përmirësimin e standardeve etike, mbështetjen për lirinë e medias dhe mbrojtjen e gazetarëve;
- **Projektplani i Qeverisë së Maqedonisë së Veriut kundër përhapjes së dezinformatave**[16] u promovua në vitin 2019, sipas një draft - plani të KE-së për vitin 2018 për të trajtuar lajmet e rreme dhe dezinformimin. Plani u hartua si një pikënisje për veprime specifike në të ardhmen dhe synon të kundërshtojë në mënyrë sistematike përhapjen e dezinformatave. Megjithatë, edhe katër vjet pas miratimit të planit, vendi ende përballet me lajme të rreme dhe dezinformata, të cilat ngrenë dilemën nëse plani i Qeverisë duhet të përmirësohet dhe të përkthehet në një strategji në përgatitjen e së cilës do të jetë i përfshirë edhe komuniteti i gjerë mediatik.
- **Strategjia rregullatore e Agjencisë për Shërbime Mediatike Audio dhe Audiovizive (2019-2023)**[17] synon të përmirësojë standardet në fushën e shërbimeve mediatike, si dhe të inkurajojë inovacionin në industrinë e medias. Strategjia përmban plane dhe aktivitete për mbrojtjen e interesit publik, etikën në media, mbrojtje nga përmbajtjet e pahijshme, sigurimin e pluralizimit mediatik etj., të cilat sipas Raportit për zbatimin e strategjisë janë përmbushur në tërësi.
- **Strategjia Kombëtare për Parandalimin e Korrupsionit dhe Konfliktit të Interesit (2021-2015)**[18] synon të sigurojë ngritjen e besimit në institucionet e sistemit, përdorimin efikas të burimeve publike dhe forcimin e demokracisë, vlerave sociale dhe realizimin e të drejtave të njeriut. Strategjia, në seksionin kushtuar përfshirjes së shoqërisë civile dhe medias në luftën kundër korrupsionit, thekson se është e nevojshme vendosja e një mbikëqyrjeje të fortë dhe heqja e reklamave politike me pagesë të partive në ciklet zgjedhore, futja e mekanizmave vetërregullues për mediat online, si dhe plotësimi i regjistrit të mediave profesionale.

[13] Кодекс на новинарите на Македонија – Здружение на новинари на Македонија (znm.org.mk)

[14] https://www.semm.mk/attachments/01-02-2021/Насоки%20за%20етичко%20известување%20во%20онлајн%20медиумите.pdf

[15] https://portal.mioa.gov.mk/?q=mk/print/1291

[16] Plan za akcija protiv dezinformacii (vlada.mk)

[17] Agjencia për Shërbime Mediatike Audio dhe Audiovizive (2019). *Strategjia rregulluese për zhvillim të shërbimit audio dhe audiovizuel për periudhën nga viti 2019 deri në vitin 2023*. https://shorturl.at/fkzLP

[18] Komisioni Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit dhe konfliktit të interesit *(2021-2015)* Nacionalna-strategija-DKSK-KONECNA.pdf

5. Peizazhi mediatik në Maqedoninë e Veriut

Sektori për media audio dhe audiovizuele në Republikën e Maqedonisë së Veriut përbëhet nga tre segmente: (1) **servisi radiodifuziv** (Radio Televizioni i Maqedonisë); (2) **televizione komerciale dhe radio** dhe (3) **radio stacione jofitimprurëse**.[19] Në vitin 2022, numri mesatar i punonjësve me kohë të plotë në industrinë e medias ishte 1,791.[20] Sipas bazës së të dhënave të Shoqatës së Gazetarëve të Maqedonisë, në gusht të vitit 2023 shoqata numëroi 987 anëtarë të rregullt nga radhët e gazetarëve dhe punëtorëve mediatikë.[21] Regjistri i Mediave Profesionale Online[22] funksionon që nga dhjetori 2019, dhe në fund të korrikut të vitit 2023 kishte gjithsej 114 anëtarë.

Cilësia e raportimit mediatik në Maqedoninë e Veriut - gjendja dhe sfidat

Tregu mediatik në Maqedoninë e Veriut është i mbipopulluar me një numër të madh mediash që kanë burime të kufizuara në dispozicion. Kjo situatë është një nga arsyet kryesore të marrëdhënieve politike dhe klienteliste mes medias dhe qendrave të pushtetit, e cila pengon shumë lirinë dhe pavarësinë e medias.[23] Në përgjithësi, klima politike në vend është relaksuar vitet e fundit, por **mediat janë ende të varura financiarisht nga strukturat politike dhe të biznesit.**

Për sa i përket ekosistemit mediatik, gazetarët vitet e fundit kanë punuar në një klimë më të hapur dhe më të lirë sesa në dekadën e mëparshme. Megjithatë, **gazetaria e pavarur dhe liria editoriale vazhdojnë të përballen me sfida të shumta, si prania e auto-censurës dhe mungesa e pluralizmit mediatik.**[24] Hulumtimi i kryer në vitin 2021 nga disa organizata të shoqërisë civile mediatike, i cili i referohet standardeve profesionale dhe edukimit mediatik, tregon për një **rritje të shfaqjes së dezinformatave, gjuhës së urrejtjes në raportimin mediatik, si dhe një devijim të konsiderueshëm nga standardet profesionale dhe etike.**[25] Duke marrë parasysh faktin se interneti, si burim informacioni, është barazuar me televizionin për sa i përket frekuencës së përdorimit, tendencat në rritje të dezinformimit dhe gjuhës së urrejtjes e vështirësojnë qasjen e qytetarëve në informacione me interes publik, si për shembull procesin e anëtarësimit në BE.

---

19 Emetimi në radio dhe televizion mund të bëhet vetëm në bazë të një leje të lëshuar nga Agjencia për Shërbime Mediatike Audio dhe Audiovizive. Periudha e vlefshmërisë së licencës për emetim radio apo televizioni është 9 vjet, me mundësi për vazhdim edhe për 9 vjet.

20 Ibid.

21 Здружение на новинари на Македонија – Членка на Меѓународната федерација на новинари IFJ Основано 1946 (znm.org.mk)

22 https://promedia.mk/

Nikodinoska, V. (2021) *Gazetaria profesionale dhe opinion me njohuri mediatike - kyçe për rritjen e besimit tek mediat. Instituti Maqedonas për Media, Shkup, Instituti i Paqes, Lubjanë dhe* SEENMP, Tiranë

24 Kalinski, V. (2021). "Intervistë me Mlladen Çadikovskit, kryetar i Shoqatës së Gazetarëve të Maqedonisë".[online] Radio Evropa e Lirë, 2 maj 2021.

25 Nikodinoska, V. (2021) *Gazetaria profesionale dhe opinion me njohuri mediatike - kyçe për rritjen e besimit tek mediat. Instituti Maqedonas për Media, Shkup, Instituti i Paqes, Lubjanë dhe* SEENMP, Tiranë

Në raportin e Reporterëve pa Kufij për vitin 2023[26] thuhet se Maqedonia shfaq një potencial real për ndryshime dhe ka bërë përparim adekuat, por liritë e mediave janë ende të kërcënuara për shkak të problemeve strukturore. Nga 180 shtete të renditura, Maqedonia është në vendin e 38-të. Në raport thuhet se zyrtarët e Qeverisë vazhduan të kërcënojnë dhe ofendojnë gazetarët. Megjithatë, një hap i rëndësishëm përpara sa i përket sigurisë së gazetarëve është bërë me ndryshimet në Kodin Penal të shkurtit të vitit 2023, i cili përcakton se sulmi ndaj gazetarëve do të trajtohet si sulm ndaj një zyrtari, duke lejuar Prokurorinë Publike që të iniciojë ndjekje penale sipas detyrës zyrtare dhe ashpërsimin e dënimeve.[27]

Servisi publik në përgjithësi, ndjek një trajektore rritëse për sa i përket pavarësisë së funksionimit dhe profesionalizmit. Megjithatë, për shkak të mungesës së dukshme të konsensusit politik, edhe ajo ballafaqohet me sfida të shumta, siç janë vështirësitë e vazhdueshme financiare dhe të personelit dhe vonesat në emërimin e anëtarëve të Këshillit Programor. Me një problem të ngjashëm ballafaqohet edhe Këshilli i Agjencisë për Shërbime Mediatike Audio dhe Audiovizive lidhur me emërimet në Këshillin e saj.

6. Mediat që raportojnë për negociatat e anëtarësimit të Maqedonisë së Veriut në BE

Mediat në përgjithësi informojnë sipërfaqësisht për temat që kanë të bëjnë me integrimin evropian të vendit. Informacioni në media është reduktuar në transmetimin e deklaratave të përfaqësuesve zyrtarë, kryesisht në formë "korri". Vërehet **mungesa e pasqyrimit tematikisht të elaboruar të ngjarjeve dhe analizës më të thellë të zhvillimeve** në lidhje me procesin e anëtarësimit të vendit në BE. Ka mungesë të zhanreve analitike, pikëpamjeve të ekspertëve dhe storjeve kërkimore me të cilat publiku do të merrte një pasqyrë adekuate të përfitimeve nga hyrja e vendit në BE dhe sfidat që duhet të kapërcehen gjatë rrugës. Terminologjia specifike e lidhur me negociatat e hyrjes, si: aki, screening, kapitull, përdoret nga mediat pa sqarime, në mënyrë që qytetarët të detyrohen të hulumtojnë në mënyrë të pavarur nëse duan të kuptojnë thelbin.

Analiza e publikimeve në mediat tradicionale (TV dhe shtyp), si dhe në portalet dhe faqet e reja të internetit[28] tregon se në media ka një përfaqësim të madh të **temave** që lidhen me: (a) **proceset e integrimit evropian** në kontekstin e sfidave rajonale dhe ndërkombëtare, (b) **problemet me vendet fqinje** që pengojnë rrugën e vendit drejt BE-së dhe (c) **hapja e procesit negociues** të Maqedonisë së Veriut me BE-në. Statistikisht, mediat në vend kanë publikuar më shumë se 2000 artikuj në media (zhanre të ndryshme) në gjuhën maqedonase gjatë periudhës që është lëndë e analizës (20 nëntor - 20 dhjetor 2022). Mesatarisht, marrë në bazë ditore, publikoheshin më shumë se 130 lajme.[29]

Mediat në shumicën e rasteve transmetojnë të njëjtin lloj informacioni informativ. Shumica e teksteve të publikuara në mediat online nuk janë të firmosura (nuk janë tekste autori). **Tekstet kryesisht kanë karakter informativ neutral.** Shumica e teksteve të analizuara vetëm informojnë, pra nuk edukojnë, nuk komentojnë dhe nuk ofrojnë një varg mendimesh për temën që diskutohet. Shumica e mediave thjesht transmetojnë (kopjojnë) lajme tashmë të publikuara nga një media tjetër dhe e drejta e autorit nuk respektohet. Disa media publikojnë edhe tekste kritike, të cilat herë nënshkruhen me emër e mbiemër të plotë dhe më shpesh vetëm me iniciale. Ka edhe tekste me **tituj sensacionalistë që nuk mbështeten me teza solide,** gjë që tregon se përpjekjet e atyre mediave për të tërhequr sa më shumë lexues janë më të rëndësishme për ta sesa të ndikojnë në krijimin e opinionit publik. Në informimin mediatik vërehet një **interes serioz për procesin e skriningut të**

[26] https://a1on.mk/tag/reporteri-bez-granici/

[27] https://meta.mk/izmeni-vo-krivichniot-zakonik-za-napagjachite-na-novinari-kje-sledi-zatvorska-kazna/

[28] Analizë e bërë nga Agjencia e PR Chapter 4, në periudhën nëntor-dhjetor 2022. Periudha u zgjodh për shkak të mbajtjes së Samitit të rregullt në Bruksel të krerëve të diplomacisë së vendeve anëtare të BE-së, por edhe për shkak të aktualitetit të marrëdhënieve maqedono-bullgare në kontekstin e përfshirjes së bullgarëve në Kushtetutën e Maqedonisë si kusht për mbajtjen e konferencës së dytë ndërqeveritare, gjegjësisht fillimin formal të negociatave të Maqedonisë me BE-në.

[29] Ibid.

KE-së, për mundësinë e ndryshimeve Kushtetuese në Maqedoninë e Veriut (përfshirjen e popullit bullgar në Kushtetutë), për **marrëdhëniet Shkup-Sofje** (klubet në të dy vendet dhe puna e komisionit të përzier historik), si dhe për **procesin e zgjerimit të BE-së.** Sasia e postimeve nuk është proporcionale me cilësinë e artikujve (një numër i madh postimesh nuk nënkupton cilësi në informacion). Në periudhën që është objekt analize, në media nuk është publikuar ndonjë sondazh përkatës i opinionit publik lidhur me disponimin e qytetarëve në mbështetje të procesit të ndryshimit kushtetues.

7. Si raportojnë vendet e rajonit për proceset integruese evropiane? Praktikat e mira dhe të këqija

Mediat trajtojnë temat që lidhen me çështjet e integrimit në BE në mënyrë të ngjashme në shumicën e vendeve të rajonit. Ka tema në të cilat sukseset e brendshme mbivlerësohen dhe procesi i anëtarësimit interpretohet si test i kapaciteteve administrative vendase. Në mediat kritike, megjithatë, ngadalësia e procesit të qasjes identifikohet me dështimin e Qeverisë kombëtare. Janë të shpeshta titujt dhe deklaratat si: "Ne i përkasim BE-së sepse jemi një vend evropian"; "Ne jemi lider në Ballkan" ose "Jemi faktor stabiliteti në rajon".

Në **Serbi,** shumica e programeve televizive ose artikujve në shtyp i referohen lajmeve protokollare për vizitat e zyrtarëve serbë tek homologët e tyre evropianë dhe bisedat e tyre në takime zyrtare. Raportimi për integrimet evropiane bëhet përmes prizmit të çështjeve të brendshme kombëtare (kryesisht çështja e Kosovës), dhe shumë më rrallë raportimi lidhet me të drejta dhe liri të caktuara (si p.sh. të drejtat e komunitetit LGBT dhe grupeve të tjera minoritare). Kontributi i servisit publik, Radio Televizioni i Serbisë (RTS), është relativisht modest[30]. RTS si dhe mediat që konsiderohen të afërta me Qeverinë e vendit, kryesisht përcjellin deklarata dhe raporte nga takimet e përfaqësuesve zyrtarë me zyrtarët evropianë, ndërsa një numër më i vogël i mediave kritike në Serbi merren me tema në lidhje me vlerat evropiane që sipas tyre, vendi ende nuk i ka arritur (siç është promovimi i të drejtave të grupeve minoritare).

Hulumtimet e kryera në **Mal të Zi** në kuadër të projektit "Evropa këtu dhe atje" treguan se edhe pse qytetarët malazezë janë të "bombarduar" me informacione për integrimet evropiane, ata nuk janë të informuar mirë për këtë temë. Raportimit "i mungojnë zhanret analitike, opinionet e ekspertëve, raportimi i thelluar që do të shpjegonte se çfarë përfiton Mali i Zi me anëtarësimin në BE dhe çfarë pasqyron procesin e integrimit evropian".[31]

"Në vend, procesi i integrimit evropian në përgjithësi mbështetet nga mediat malazeze, ndonëse qytetarët, siç tregohet nga rezultatet e fushatës European Voices from Montenegro, janë mjaft të painformuar për Bashkimin Evropian, procesin e negociatave dhe integrimin evropian në përgjithësi".[32] Pak qytetarë e dinë se sa kapituj negociatash janë hapur dhe sa zgjasin negociatat me BE-në.[33]

[30] https://www.rts.rs/sr/index.html

[31] Ružić N. &Lučić, D. (2016) *Crnogorski portali o EU integracijama – činjenice bez konteksta.* https://www.readcube.com/articles/10.5937%2Fcomman11-11725

[32] https://www.facebook.com/euvoicesmne/

[33] Vujašković Đureinović, M. (2013) *Crna Gora i EU: uloga i značaj medija u procesu evropskih integracija.* Centar za građansko obrazovanje (CGO) https://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/10638.pdf

Praktikat e mira - Mali i Zi

Në shtator 2004, Mali i Zi miratoi *"Strategjinë e Komunikimit për Informimin e Publikut për Procesin e Anëtarësimit të Malit të Zi në Bashkimin Evropian"*.[34] Strategjia e komunikimit synon të sigurojë informacion të plotë për qytetarët dhe publikun profesionist, për të ruajtur nivelin e përkushtimit pro-evropian të komunitetit, por edhe për të informuar publikun ndërkombëtar për progresin që po bën vendi në adoptimin e standardeve dhe vlerave evropiane dhe të informimit të publikut ndërkombëtar. Strategjia përmban katër aspekte bazë: **informimin, edukimin, promovimin** dhe mobilizimin dhe qëllimi kryesor është ngritja e nivelit të ndërgjegjësimit të qytetarëve për procesin e anëtarësimit të Malit të Zi në BE, si dhe përmirësimi i njohurive profesionale të publikut, organizatave dhe institucioneve private dhe publike.

Për të përmirësuar ndërgjegjësimin e qytetarëve për BE-në dhe integrimin evropian, Delegacioni i BE-së themeloi **Qendrën Informative të BE-së** në Podgoricë, e cila është në dispozicion të të gjithë qytetarëve të interesuar. Është hapur edhe faqja e internetit www.eu.me , përmes së cilës publiku mund të njihet me dokumente dhe raporte të ndryshme që kanë të bëjnë me procesin e anëtarësimit të Malit të Zi në Bashkimin Evropian.

Një trend i ngjashëm në dy dekadat e fundit mund të vërehet kur bëhet fjalë për mediat në Kroaci, e cila arriti të bëhet anëtare e plotë e BE-së në vitin 2013. Gjatë negociatave të anëtarësimit, në media **dominonte diskursi evropian, si dhe opinioni përgjithësisht i pranuar se identiteti kroat ka qenë gjithmonë evropian, falë faktit se Kroacia ka qenë gjithmonë pjesë e territorit, kulturës dhe historisë evropiane.** Megjithatë, vetëm një numër i vogël i raporteve të medias trajtuan tema që lidhen me përshtatjen e gjyqësorit dhe ekonomisë kroate me standardet evropiane.

Praktikat e mira – Kroacia

Në Kroaci ka disa institucione të arsimit të lartë që hetojnë fenomenin e dezinformimit përmes projekteve të ndryshme kërkimore[2], dhe Ministria e Kulturës dhe Medias dhe Agjencia për Media Elektronike janë përfshirë në këtë nismë përmes Planit Kombëtar për Rimëkëmbjen dhe Rezistencën 2021 - 2026.[3] Në kuadër të asaj iniciative u lansuan disa **projekte për "fact checking" tematik në media.**

Në vend po zbatohen edhe disa projekte ndërkombëtare që synojnë të luftojnë dezinformimin. **Observatori i Mediave Dixhitale Adria**[4], e cila është krijuar me mbështetjen financiare të Bashkimit Evropian dhe është pjesë e rrjetit të qendrave të ngjashme në nivel të BE-së, funksionon si qendër për luftimin e dezinformimit.

[34] Комуникациона стратегија за информисање јавности о процесу придруживања Црне Горе Европској унији 2004 (www.gov.me)

[35] https://www.vecernji.hr/vijesti/lazne-vijesti-i-kako-ih-prepoznati-1716485

[36] Plani është përpiluar në bazë të iniciativës së Komisionit Evropian, Parlamentit Evropian dhe liderëve evropian në vitin 2021, në mënyrë që të formohen mekanizma për tu ballafaquar me pasojat nga pandemia me virusin Korona. Qëllimi i planit është që ta bëjë ekonominë e Kroacisë më të qëndrueshme dhe rezistente ndërsa shoqërinë më të përgatitur për sfida dhe mundësi të reja.

[37] Adria Digital Media Observatory - XWiki (admohub.eu)

Në vend ka edhe një grup pune në kuadër të **Shërbimit Europian për Punët e Jashtme,** i cili synon të shtypë lajmet e rreme dhe propagandën në vend.[5] Grupi **EastStratCom**[6], punon sipas parimeve të Komisionit Evropian apo praktikave të mira[7]. Kodeksi i KE-së[8] është i fokusuar në platformat online, shoqatat tregtare dhe aktorët kryesorë në sektorin e reklamave, të cilët janë të detyruar të punojnë për të luftuar dezinformimin dhe për të përmirësuar politikat e tyre online. Kodeksi është plotësisht i detyrueshëm dhe është forcuar në vitin 2022 nëpërmjet rregullores së miratuar për platformat e mëdha online.

Në kuadër të Përfaqësisë së KE-së në Kroaci, ekziston një **departament për shtyp dhe media**[9], i cili promovon në mënyrë aktive raportimin për BE-në dhe KE-në përmes komunikimit të rregullt me median, organizimit të intervistave, seminareve për gazetarët, tryezave të rrumbullakëta dhe udhëtimeve për gazetarët.

8. Përfundime

Nga analiza e informacionit ekzistues dhe të disponueshëm në burimet e përpunuara (dokumentet përkatëse dhe të dhënat dytësore) në lidhje me parimet e funksionimit, politikat, mekanizmat dhe kuadrin e negociatave me BE-në, **mund të konkludohet se sfidat kryesore që lidhen me cilësinë e raportimit mediatik në Maqedoninë e Veriut ndahet në dy segmente:**

➢	**Segmenti i parë** mbulon sfidat në drejtim të përmirësimit të opinionit publik në vend për anëtarësimin në BE dhe nevojën për raportim transparent, informacion konkret dhe diskurs pozitiv mediatik lidhur me këtë proces;
➢	**Segmenti i dytë** i referohet nevojës për përmirësimin e kushteve të përgjithshme të punës së gazetarëve dhe punonjësve të medias, si dhe nevojës për veprime konkrete në sferën mediatike, e cila do të ndikojë indirekt në cilësinë e raportimit të përgjithshëm, dhe rrjedhimisht në raportimin transparent të procesit të qasjes së vendit në BE.

Në segmentin e parë theksohet **nevoja për sigurimin e nivelit të lartë të vetëdijes së publikut për procesin e anëtarësimit të Maqedonisë së Veriut në BE, për sfidat në rrugën drejt Bashkimit, si dhe për përfitimet që pasojnë.** Në këtë drejtim, janë identifikuar situatat dhe sfidat e mëposhtme:

- Niveli relativisht i ulët i gatishmërisë publike për anëtarësim në BE;
- Informacione sipërfaqësore dhe jo të plota për procesin e anëtarësimit të vendit në BE, opinione dhe pritshmëri të gabuara për anëtarësimin në BE në publikun e gjerë;

[38] https://www.netokracija.com/lazne-vijesti-hrvatska-bih-srbija-europska-unija-dezinformacije-217608

[39] About - EUvsDisinfo

[40] Kodeks dobre prakse u suzbijanju dezinformacija iz 2022. | Shaping Europe's digital future (europa.eu)

[41] European Commission (2022). *Strengthened Code of Practice on Disinformation*. POLICY AND LEGISLATION | Publication 16 June 2022. 2022 Strengthened Code of Practice on Disinformation | Shaping Europe's digital future (europa.eu)

[42] https://croatia.representation.ec.europa.eu/vijesti-i-dogadanja/kutak-za-medije_hr

- Instrumentalizimi i procesit të anëtarësimit në diskursin publik dhe politik negativ për anëtarësimin e vendit në Bashkimin Evropian;
- Zhgënjimi me procesin e qasjes në mesin e grupeve të caktuara shoqërore;
- Pakënaqësia me vetë median si burim parësor informacioni;
- Pakënaqësia e publikut vendas, që mund të çojë në forcimin e aktiviteteve të grupeve që kundërshtojnë procesin e anëtarësimit.

Segmenti i dytë, i cili i referohet sfidave që lidhen me **përmirësimin e sferës së përgjithshme mediatike në Maqedoninë e Veriut, dhe rrjedhimisht cilësinë e raportimit**, thekson nevojën për të siguruar pluralizëm mediatik dhe pavarësi të plotë të mediave dhe mbrojtje nga ndikimet politike dhe ekonomike, si p.sh. forcimin e profesionalizmit gazetaresk dhe ngritjen e standardeve etike. Në këtë drejtim, janë identifikuar situatat dhe sfidat e mëposhtme:

- Në Maqedoninë e Veriut ekziston një treg i vogël mediatik i mbipopulluar me media që kanë burime të kufizuara në dispozicion;
- Për shkak të specifikave të tregut të mediave dhe strukturës aktuale të pronësisë së mediave, marrëdhëniet politike dhe klienteliste midis një pjese të mediave dhe qendrave të pushtetit ekzistojnë akoma;
- Varësia financiare e një pjese të mediave nga strukturat politike dhe të biznesit reflektohet në politikën editoriale, vetë-censurimin dhe mungesën e pluralizmit mediatik;
- Ekzistojnë gjithashtu media që përballen me mungesë të stafit adekuat profesional, gazetarët dhe punëtorët e mediave janë të paguar dobët dhe të pamotivuar, dhe si pasojë profesioni i gazetarisë është zhvlerësuar;
- Në disa prej mediave, ekziston një vëllim i shtuar i dezinformatave, gjuhës së urrejtjes, si dhe një devijim domethënës nga standardet profesionale dhe etike;
- Mungon një strategji e përshtatshme për trajtimin e dezinformatave dhe lajmeve të rreme të promovuara nga media;
- Qytetarëve u mungojnë aftësitë dhe njohuritë për të analizuar dhe dalluar në mënyrë kritike informacionin profesional dhe cilësor nga dezinformata dhe propaganda;
- Megjithë ndryshimet në Kodin Penal të vitit 2023 që synojnë të forcojnë sigurinë e punonjësve të mediave, ata vazhdojnë t'i nënshtrohen kërcënimeve, fyerjeve dhe sulmeve verbale dhe fizike.

9. Rekomandime

Ky dokument politikash synon të ofrojë një udhërrëfyes për politikë-bërësit për të forcuar rolin e medias në procesin e integrimit në BE që do të kontribuojë për një shoqëri më transparente, të përgjegjshme dhe të informuar. Për këtë qëllim, sipas dy segmenteve të identifikuara në seksionin e mëparshëm, ofrohen rekomandimet e mëposhtme:

Segmenti 1: Sigurimi i një niveli të lartë të ndërgjegjësimit të publikut për procesin e anëtarësimit të Maqedonisë së Veriut në BE, sfidat në rrugën drejt Unionit, si dhe përfitimet që pasojnë.

Rekomandime në lidhje me median:

- Përveç informacioneve teknike lidhur me anëtarësimin e Maqedonisë së Veriut në BE, mediat duhet të analizojnë dhe raportojnë për aspekte të ndryshme të procesit, të cilat para së gjithash u referohen grupeve të caktuara ekonomike dhe sociale ose zonave të caktuara gjeografike;
- Krahas përcjelljes së deklaratave nga përfaqësuesit përkatës dhe zyrtarë të BE-së, mediat duhet të kërkojnë mendime ekspertësh nga shoqata apo individë, ekspertë të fushave të caktuara, të cilët do të qartësonin para qytetarëve sfidat, por edhe përfitimet e procesit të anëtarësimit në BE, duke analizuar aspekte dhe tema specifike;
- Në mënyrë që informacioni të jetë më njerëzor dhe më afër qytetarëve "të zakonshëm", media duhet të kërkojë histori personale të sipërmarrësve të vegjël, studentëve, profesionistëve nga vendet tashmë anëtare të BE-së dhe të përcjellë përvojat ose përfitimet e tyre të mira ose më pak të mira nga anëtarësimi i vendeve të tyre në Bashkimin Evropian;
- Përveç përmbajtjes politike, më shumë hapësirë mediatike duhet t'i kushtohet temave që do të trajtojnë histori dhe ngjarje nga kultura, çështjet e studentëve, çështjet sociale, çështjet që lidhen me jetën e grupeve minoritare, bujqësinë etj, në mënyrë që të arrijnë sa më shumë shikues që të jetë e mundur, por edhe për të përcjellë kontekstin real tek publiku;
- Media duhet të shkojë përtej kontekstit lokal dhe të transmetojë përmbajtje në lidhje me zhvillimet apo ngjarjet aktuale në vendet e BE-së, si dhe të përcjellë se si dhe çfarë raportojnë mediat në vendet anëtare;
- Media duhet të bëjë përpjekje për të popullarizuar temat që lidhen me BE-në dhe për të thjeshtuar termat e përdorura në diskursin mediatik në lidhje me procesin e anëtarësimit, gjë që do të çonte në largimin e miteve për disa tema njohjen e publikut të gjerë me institucionet evropiane (Parlamenti i BE-së, Komisioni Evropian etj).

Rekomandime në lidhje me institucionet shtetërore, delegacionin e BE-së dhe shoqërinë civile në Maqedoninë e Veriut

- ПSipas shembullit të disa vendeve të rajonit, institucionet kompetente në Maqedoninë e Veriut duhet të bëjnë përpjekje shtesë për përgatitjen e **Strategjisë së Komunikimit për të informuar publikun për procesin e anëtarësimit të Maqedonisë** dhe për të forcuar bashkëpunimin me mediat në mënyrë që të rritet vëllimi dhe cilësia e informacionit deri tek i cili do të kenë qasje qytetarët;
- Institucionet përgjegjëse për anëtarësimin në BE duhet të jenë më të hapura dhe të intensifikojnë aktivitetet për informimin e publikut për procesin përmes: organizimit të llojeve të ndryshme të ngjarjeve promovuese, nga forume publike, informime për qytetarët, ditë të hapura kushtuar qytetarëve që kanë pyetje lidhur me për procesin e anëtarësimit, futjen e një kontakti informativ "hot-line" përmes të cilit secila nga palët e interesuara mund të merrte informacion me telefon ose e-mail, si dhe organizimi i seminareve mbi temat që lidhen me anëtarësimin në BE;
- nstitucionet përgjegjëse për anëtarësimin në BE duhet të krijojnë një shërbim të veçantë për mbështetje dhe bashkëpunim me mediat në mënyrë që të lehtësojnë qasjen në informacion për gazetarët. Në kuadër të atij shërbimi mund të formohet një ekip ekspertësh që i njohin mirë problemet në Sindikatë, të cilin gazetarët mund ta përdorin kur përpunojnë tema specifike që kanë të bëjnë me shëndetin, mjedisin, arsimin etj.
- Institucionet përgjegjëse për anëtarësimin në BE, në bashkëpunim me organizatat përkatëse të shoqërisë civile, duhet të organizojnë trajnime të rregullta për gazetarët që do t'i referohen temave

specifike që lidhen me procesin e anëtarësimit, si dhe t'u ofrojnë gazetarëve dhe punonjësve të medias vizita studimore në institucionet e BE-së dhe shkëmbimin e informacionit, përvojave me vendet anëtare;

- Institucionet përgjegjëse për anëtarësimin në BE sipas mundësive të tyre, së bashku me shoqërinë civile, duhet të zbatojnë projekte në fushën e edukimit qytetar lidhur me integrimin evropian, nëpërmjet sistemit arsimor dhe shoqatave profesionale;
- Nga ana tjetër, Delegacioni i BE-së në Maqedoninë e Veriut, në kuadër të mandatit të tij, duhet të vazhdojë organizimin e trajnimeve për mediat dhe shoqërinë civile, në mënyrë që ato të përmirësojnë aftësitë e tyre në përdorimin e të gjitha buletineve informative, faqeve të internetit, shërbimeve mediatike dhe mjeteve të tjera të shumta përmes të cilave Komisioni Evropian shpërndan lajme në lidhje me funksionimin e BE-së;
- Delegacioni i BE-së në Maqedoninë e Veriut duhet të stimulojë përfaqësimin dhe dukshmërinë më të madhe të simboleve të BE-së si flamuri, himni, logoja etj, si në dokumentet përkatëse dhe materialet promovuese, ashtu edhe gjatë ngjarjeve publike, siç është festimi i Ditës së Evropës. Ngjarjet publike të organizuara nga delegacioni duhet të përshtaten me një audiencë të gjerë;
- Delegacioni i BE-së në Maqedoni duhet të shqyrtojë mundësitë brenda mundësive dhe projekteve të tij për të mbështetur mediat në Maqedoninë e Veriut për të krijuar zyra korrespondente në qendrat e BE-së (Bruksel, Strasburg).

Segmenti 2: Përmirësimi i imazhit të përgjithshëm mediatik në Maqedoninë e Veriut duke siguruar pavarësinë e mediave dhe sigurinë e punonjësve të medias, duke siguruar pluralizëm në sferën mediatike, si dhe duke mbështetur iniciativat për forcimin e profesionalizmit gazetaresk dhe ngritjen e standardeve etike.

Rekomandime në lidhje me institucionet:

❒ Për të siguruar **pluralizëm në sferën mediatike në Maqedoninë e Veriut**, është e nevojshme:

(a) institucionet përkatëse (Agjencia për Shërbime Mediatike Audio dhe Audiovizive, Ministria e Shoqërisë Informatike dhe Administratës, etj.), të bëjnë një vlerësim të shumëllojshmërisë së mediave dhe strukturës së tyre të pronësisë;.

(b) të prezantojnë dhe zbatojnë legjislacionin dhe të përshkruajnë masa për të parandaluar krijimin e monopoleve në sferën mediatike, të cilat do të mundësonin konkurrencë të shëndetshme mediatike.

❒ Për të përmirësuar **lirinë e medias** dhe për të forcuar **sigurinë e gazetarëve**, institucionet duhet të angazhohen për sa vijon:

(a) Në bazë të Ligjit për Përgjegjësinë Civile për Shpifje dhe Fyerje, të identifikojnë kërcënimet ndaj lirisë së mediave dhe të sigurojnë mbrojtjen e tyre nga ndikimet politike dhe ekonomike;

(b) të trajtojnë menjëherë rastet e kërcënimeve dhe dhunës ndaj punonjësve të medias;

(c) Ministria e Punëve të Brendshme, Zyra e Prokurorit Publik dhe gjyqësori, në marrëveshje, duhet të demonstrojnë një angazhim aktiv në identifikimin, përpunimin dhe ndjekjen penale të rasteve që kanë të bëjnë me gjuhën e urrejtjes dhe kërcënimet ndaj sigurisë së gazetarëve, në mënyrë që të sigurojnë se autorët do të sillen para drejtësisë;

(d) partitë politike dhe zyrtarët politikë duhet të përmbahen nga përdorimi dhe përhapja e dezinformatave dhe gjuhës së urrejtjes, duke pasur parasysh përgjegjësinë e tyre ndaj publikut dhe ndikimin e tyre në opinionin publik.

❒ Për të nxitur **raportimin profesional dhe cilësor mediatik, është e nevojshme:**

(a) të krijohet një qasje strategjike për edukimin mediatik dhe luftën kundër lajmeve të rreme dhe dezinformimit (miratimi dhe zbatimi i një strategjie kombëtare për edukimin mediatik, një strategji për të luftuar kundër lajmeve dhe informacioneve të rreme, plane të përshtatshme veprimi për një periudhë të caktuar kohore, etj.). Strategji të tilla duhet të miratohen me konsensus politik dhe të krijohen më parë në konsultim me sektorin civil dhe median;

(b) institucionet duhet t'i përkushtohen zbatimit të plotë të Planit për Luftën kundër Dezinformimit (i miratuar në vitin 2019) nëpërmjet aktiviteteve për ndërgjegjësimin dhe edukimin e qytetarëve për njohjen e dezinformatave dhe lajmeve të rreme, si dhe bashkëpunimin aktiv me median në atë fushë;

(c) të hartohet dhe miratohet një deklaratë me konsensus politik për të dënuar lajmet e rreme dhe dezinformatat në media;

(d) të vendoset bashkëpunimi ndërmjet institucioneve kompetente (Ministrisë së Punëve të Brendshme, Prokurorisë Publike, gjyqësorit, Avokatit të Popullit, etj.) dhe Agjencisë për Shërbime Mediatike Audio dhe Audiovizuale, organeve vetërregulluese dhe organizatave të shoqërisë civile për të rritur ndërgjegjësimin dhe për të parandaluar gjuhën e urrejtjes dhe fjalorin fyes në media;

(e) të prezantohen dhe zbatohen projektet ekzistuese dhe mjetet teknologjike për të zbuluar dhe parandaluar përhapjen e lajmeve të rreme dhe dezinformatave, si dhe algoritme për zbulimin e tyre.

Rekomandime në lidhje me median, shoqërinë civile dhe komunitetin e biznesit

❒ **Për të mbështetur iniciativat për forcimin e profesionalizmit gazetaresk dhe ngritjen e standardeve etike, është e nevojshme:**

(a) të prezantohen programe për edukimin e gazetarëve dhe punonjësve të medias për raportim profesional dhe etik, si dhe për njohjen e gjuhës së urrejtjes, trajtimin dhe ndëshkimin efektiv të saj, si në mediat tradicionale ashtu edhe në ato online;

(b) Mediat duhet të investojnë në kapacitete njerëzore, teknike dhe financiare në gazetarinë hulumtuese, e cila do të ndihmojë publikun të kuptojë dhe respektojë më mirë gazetarinë profesionale dhe mediat që punojnë për interesin publik dhe u shërbejnë vlerave demokratike;

(c) Gazetarët dhe komuniteti i medias duhet të zbatojnë fushata për të rritur ndërgjegjësimin e publikut kundër stereotipeve, paragjykimeve dhe të gjitha llojeve të sulmeve verbale dhe fizike ndaj punonjësve të medias;

(d) Servisi publik, agjencia shtetërore e lajmeve MIA, si dhe media të tjera duhet të përmirësojnë cilësinë e prodhimit dhe raportimit në programet informative, përmbajtjen dhe shumëllojshmërinë e programeve, si dhe të angazhohen për të futur një model komunikimi me qytetarët, në mënyrë që të rritet besueshmëria në publik dhe në këtë mënyrë të vendoset si promotor i reformave mediatike dhe gazetarisë profesionale në vend;

(e) gazetarët duhet të krijojnë mekanizma vetërregulluesw në industrinë e medias, duke promovuar kode të brendshme dhe mënyra të raportimit etik;

(f) organizatat e shoqërisë civile dhe komuniteti mediatik duhet të iniciojnë dhe zbatojnë programe, fushata dhe aktivitete të përbashkëta për të parandaluar dhe luftuar gjuhën e urrejtjes dhe propagandën në rrjetet sociale dhe në sferën dixhitale;

(g) Komuniteti i biznesit duhet të inkurajojë anëtarët e tij që të mbështesin dhe reklamojnë në mediat profesionale online që respektojnë standardet etike dhe profesionale (sipas regjistrit të mediave profesionale online);

(h) organizatat e shoqërisë civile, komuniteti i medias dhe institucionet përkatëse duhet të inkurajojnë dhe mbështesin programe të ndryshme joformale dhe formale për të përmirësuar nivelin e arsimimit mediatik dhe të kuptuarit kritik të medias për të gjitha grupet në sferat e ndryshme të shoqërisë.

10. Literaturë e përdorur dhe e konsultuar, shtojca

Agjencia për Shërbime Mediatike Audio dhe Audiovizive (2019). Strategjia rregullatore për zhvillimin e aktivitetit audio dhe audioviziv për periudhën 2019-2023.https://shorturl.at/fkzLP

Agjencia për Shërbime Mediatike Audio dhe Audiovizive (2023) Zbatimi i Strategjisë për Zhvillimin e Aktivitetit Audio dhe Audiovizual për Periudhën 2019-2023 https://avmu.mk/strategija-na-razvoj/

Agjencia për Shërbime Mediatike Audio dhe Audiovizive(2023) Plani Strategjik i Agjencisë për Shërbime Mediatike Audio dhe Audiovizive 2024-2028. https://avmu.mk/strategija-na-razvoj/

Baltezarević R. &Baltezarević, V. (2015) Medijskopozorište.AlmaMaterEuropaea, Beograd, 2015. faq.72
DraftAssessmentintheframeworkoftheproject“EU forFreedomofExpression: AlignmentofNationalMediaLegislationwith EU AcqiusandMediaStandards), 2023 (unpublished).

Komisioni Shtetëror për Parandalimin e Korrupsionit (2020). Strategjia Kombëtare për Parandalimin e Korrupsionit dhe Konfliktit të Interesit (2021-2015) Nacionalna-strategija-DKSK-KONECNA.pdf
SS
EuropeanCommission (2022). StrengthenedCodeofPracticeonDisinformation . POLICY AND LEGISLATION | Publication 16 June 2022. 2022 StrengthenedCodeofPracticeonDisinformation | ShapingEurope’sdigitalfuture (europa.eu)

EuropeanParliament&CouncileoftheEuropeanUnion (2010). Directive 2010/13/EU oftheEuropeanParliamentandofthe Councilof 10 March 2010 onthecoordinationofcertainprovisionslaiddownbylaw, regulationoradministrativeactionin MemberStatesconcerningtheprovisionofaudiovisualmediaservices (AudiovisualMediaServicesDirective). OfficialJournaloftheEuropeanUnion, L 95/1-L 95/24.

EuropeanUnion (2018) Directive 2018/1808 oftheEuropeanParliamentandoftheCouncilof 14 November 2018 amendingDirective 2010/13/EU onthecoordinationofcertainprovisionslaiddownbylaw, regulationoradministrative-action inMemberStatesconcerningtheprovisionofaudiovisualmediaservices (AudiovisualMediaServicesDirective) (Textwith EEA relevance). OfficialJournaloftheEuropeanUnion, L 303/69-L 303/82.

Kalinski, V. (2021). “Intervistë me Mlladen Çadikovskin, kryetar i Shoqatës së Gazetarëve të Maqedonisë”. [online] Radio Evropa e Lirë, 2 maj 2021.

Nikodinoska, V. (2021) Gazetaria profesionale dhe publiku i informuar mediatikisht - çelës për rritjen e besimit në media. Instituti Maqedonas për Media, Shkup, Instituti i Paqes, Lubjanë dhe SEENPM, Tiranë

Rodin, S. (2007) IdentityandthedivergenceofdiscoursesinCroatiaandEurope, CroatianYearbookofEuropeanLawandPolicy, 3, 2007, str. 227-240, str. 231 (PDF) IdentityandtheDivergenceofDiscoursesinCroatiaandEurope

Ružić N. &Lučić, D. (2016) Crnogorskiportali o EU integracijama – činjenicebezkonteksta. https://www.readcube.com/articles/10.5937%2Fcomman11-11725

Kuvendi i Republikës së Maqedonisë (1991), Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë së Veriut. https://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nspx

Kuvendi i Republikës së Maqedonisë (2013). Ligji për Shërbimet Mediatike Audio dhe Audiovizive (AVMU) Gazeta Zyrtare nr. 184/2013.

Kuvendi i Republikës së Maqedonisë (2013) Ligji për media. Gazeta Zyrtare nr. 184/201.

Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut (2022) Ligji për Përgjegjësinë Civile për Shpifje dhe Fyerje Gazeta Zyrtare. e RMV nr: 251/2022 nga 22.11.2022. ЗАКОН ЗА ГРАѓАНСКА ОДГОВОРНОСТ ЗА НАВРЕДА И КЛЕВЕТА (*) (dejure.mk)

VujaškovićĐureinović, M. (2013) CrnaGora i EU: uloga i značajmedija u procesuevropskihintegracija. Centarzagrađansko-obrazovanje (CGO) https://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/10638.pdf

Komisioni Evropian (2023) Raport i Komisionit Evropian për Maqedoninë e Veriut për vitin 2023. Извештај на Европската комисија за Северна Македонија за 2022 година | Секретаријат за европски прашања (sep.gov.mk)

Burime uebi

About - EUvsDisinfo

AdriaDigitalMediaObservatory - XWiki (admohub.eu)

Analiza-na-mediumskiot-sistem.pdf (znm.org.mk)

https://a1on.mk/tag/reporteri-bez-granici/

https://commission.europa.eu/publications/action-plan-disinformation-commission-contribution-european-council-13-14-december-2018_en

https://croatia.representation.ec.europa.eu/vijesti-i-dogadanja/kutak-za-medije_hr

https://meta.mk/izmeni-vo-krivichniot-zakonik-za-napagjachite-na-novinari-kje-sledi-zatvorska-kazna/

https://portal.mioa.gov.mk/?q=mk/print/1291

https://promedia.mk/

https://vlada.mk/node/18640

https://www.facebook.com/euvoicesmne/

https://www.netokracija.com/lazne-vijesti-hrvatska-bih-srbija-europska-unija-dezinformacije-217608

https://www.rts.rs/sr/index.html

https://www.semm.mk/

https://www.vecernji.hr/vijesti/lazne-vijesti-i-kako-ih-prepoznati-1716485

https://znm.org.mk/

Kodeksdobreprakse u suzbijanjudezinformacijaiz 2022. | ShapingEurope'sdigitalfuture (europa.eu)

Planzaakcijaprotivdezinformacii (vlada.mk)

Rešetanjeponovinarimaiz EU „ferarija" (politika.rs)

Здружение на новинари на Македонија – Членка на Меѓународната федерација на новинари IFJ Основано 1946 (znm.org.mk)

Кодекс на новинарите на Македонија – Здружение на новинари на Македонија (znm.org.mk)

Медиумска информативна агенција (mia.mk)

MK-Fact-Finding-PFM-Report-251023-web-final.pdf (znm.org.mk)

TRANSPARENCY IN INFORMING THE PUBLIC ABOUT THE ACCESSION NEGOTIATIONS OF THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA TO THE EUROPEAN UNION

Policy paper

Skopje, 2023

Transparency in Informing the Public about the Accession Negotiations of the Republic of North Macedonia to the European Union - Policy paper

Author
Goran Petreski

Publisher
Initiative for European Perspective (IEP)

Project
Training Academy for Journalists and Media Workers - T-AJM

Translation from Macedonian to English
Olivera Celeska

Printed by
BoroGrafika - Skopje

Circulation: 50

Disclaimer
This publication was produced with the financial support of the European Union. Its contents are the sole responsibility of the Initiative for a European Perspective (IEP) and do not necessarily reflect the views of the European Union..

Content

1. Introduction 40

2. Background and purpose of the policy paper 40

3. Retrospective of EU-Macedonia relations 41

4. Context 41

Legal framework (laws pertaining to the media, harmonization with European law) 41

Institutional framework (institutions, associations of journalists, self-regulatory bodies) 42

Codes, plans and guidelines for transparent, ethical and professional media reporting 43

5. The media landscape in North Macedonia 44

The quality of media reporting in North Macedonia 44

6. Media reporting on the accession negotiations of North Macedonia to the EU (analysis) 45

7. How do the countries of the region report on the processes of European integration? Good practices and poor practices 46

8. Conclusions (challenges, lessons learned and opportunities) 48

9. Recommendations 49

10. References and appendices 53

1. Introduction

This policy paper was developed within the project "Training Academy for Journalists and Media Workers - T-AJM", financed by the European Union (EU) and implemented by the Association of Journalists of Macedonia (AJM), in partnership with the Initiative for European perspective. (IEP), and the European Federation of Journalists (EFJ). The project aims to contribute to the improvement of social opportunities that are of importance for creating an environment for freedom of expression and media freedom: promoting journalism as a driver of the free flow of information for social development, guaranteeing the safety of journalists, creating and maintaining mechanisms for strengthening the capacities of target groups etc.

2. Background and purpose of the policy paper

The necessity and the significance of transparent and objective informing of the public about the accession negotiations of the Republic of North Macedonia to the EU and the role of the media is of exceptional importance for the European integration process of the country. According to the 2023 Report of the European Commission (EC)[1], North Macedonia is relatively prepared in the area of freedom of expression: "... The general context is favourable to media freedom and allows for critical media reporting. The amended Criminal Code and Law on civil liability for defamation raised the overall level of legal protection for journalists."[2] The Commission recommends improving public understanding of the risks of disinformation and media literacy skills in society, as well as strengthening self-regulation for online media, particularly through the promotion of the professional registry of online media[3] and the development of professional standards for online journalism. Regarding the safety of journalists and media workers, the report emphasizes that "... The amended Criminal Code (in 2023) and the Law on Civil Liability for Defamation raised the overall level of legal protection for journalists. However, a number of attacks, threats and some intimidating behaviour towards journalists were noted."[4]

The purpose of this paper is, based on an analysis of the existing situation, to propose a **policy that will indicate the importance of transparent and objective dissemination of information in the pre-accession process of North Macedonia to the EU.** Taking into account the significance and influence of the media in creating public opinion, this paper offers corresponding recommendations for improving social opportunities that are important for creating an environment for freedom of expression and media freedom in the country. This paper also identifies examples of good practices and poor practices in the countries of the region in their process of accession to the EU and the way the media report about the process, which would help in deciding

[1] European Commission (2023) *2023 Report of the European Commission on North Macedonia.* Извештај на Европската комисија за Северна Македонија за 2022 година | Секретаријат за европски прашања (sep.gov.mk)

[2] Ibid, p. 36

[3] https://promedia.mk/

[4] European Commission (2023) 2023 Report of the European Commission on North Macedonia. Извештај на Европската комисија за Северна Македонија за 2022 година | Секретаријат за европски прашања (sep.gov.mk). p. 33

whether a certain practice should or should not be taken into account in the context of the situation in North Macedonia.

This paper was prepared based on **a review and analysis of relevant documents** (laws, research on the topic, government strategies and plans) as well as available **secondary data** (analyses, reports, journalistic texts published in the media in North Macedonia and in the countries of the region), related with the operational principles, policies, mechanisms and the framework of negotiations with the EU.

3. Retrospective of EU-North Macedonia relations

EU membership is a key strategic commitment of the country, hence the public's interest in the process of integrating North Macedonia into the EU has always been high. The majority of citizens want and expect the country to join the family of the 27 united European countries, although a certain amount of Euroscepticism is noted, especially after the Bulgarian veto, Great Britain exiting the Union, the growing populism in the Member Countries, especially from the so-called New Europe (Hungary, Poland), as well as the global popularity of right-wing parties. The expectations for the country's integration into the EU are also openly communicated by the state institutions, which create policies and take appropriate steps to meet the expectations of the citizens. From that aspect, the role of the media and transparent public reporting on the country's accession negotiations with the EU is of vital importance.

4. Context

Legal framework

Article 16 of **the Constitution of the Republic of North Macedonia**[5] guarantees "*freedom of speech, public address, public information and the free establishment of institutions for public information. Also, free access to information and the freedom of reception and transmission of information are guaranteed.*" Such a concept in the constitution is also operationalized in the media legislation. Article 3 of **the Law on Media**[6], adopted in 2013, among other things, guarantees the freedom to convey information to the public, as well as pluralism and diversity of the media. Similar guarantees for media freedom are provided for in the **Law on Audio and Audiovisual Media Services (AAVMS)**[7], enacted that same year. Article 3 of the Law proclaims that the public broadcasting service, the Macedonian Radio Television and the media regulatory body shall be transparent, independent, efficient and accountable. Furthermore, the passing of the **Law on Civil Liability for Defamation and Insult (LCLDI)**[8] in 2012 was the fruition of the long-standing efforts of the journalist and media community

[5] Assembly of the Republic of Macedonia (1991), Constitution of the Republic of North Macedonia. https://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nspx

[6] Assembly of the Republic of Macedonia (2013) Media Law. Official Gazette no. 184/201. The Media Law regulates the basic principles and conditions that must be met by media publishers, defines the terms editor-in-chief and editorship, as well as the right of journalists to express their opinion and position and to refuse to carry out an order or task.

[7] Assembly of the Republic of Macedonia (2013). *The Law on Audio and Audiovisual Media Services (AVMS)* Official Gazette no. 184/2013. The Law on Audio and Audiovisual Media Services regulates the rights, obligations and responsibilities in the area of audio and audiovisual media services, including broadcasters and providers of on-demand audiovisual media services; video sharing platform service providers and operators of public electronic communications networks that broadcast or rebroadcast the broadcasters' programming services.

[8] Assembly of the Republic of North Macedonia (2022) *Law on Civil Liability for Defamation and Insult.* Official Gazette of R.M. no: 251/2022 from 22.11.2022. ЗАКОН ЗА ГРАЃАНСКА ОДГОВОРНОСТ ЗА НАВРЕДА И КЛЕВЕТА (*) (dejure.mk)

to decriminalize these two acts and transfer them to civil law. The purpose of decriminalization was to avoid the practice of self-censorship among journalists, to reduce the number and amount of compensation for non-material damages and to shorten court proceedings.

As a candidate country for EU membership, North Macedonia has undertaken to incorporate EU law into the national legislative framework. Primarily, it needs to comply with the **Audiovisual Media Services Directive 2010/13/EU**[9], as supplemented by Directive **(EU) 2018/1808**,[10] which, among other things, imposes changes related to the development of on-demand services and video sharing platforms, and also envisages changes in the habits of the audience that originate from these novelties.

Institutional framework

Several institutions and authorities in North Macedonia are responsible for media regulation, and they play an important role in setting the rules and standards for broadcasting and other media services in the country:

- **The Agency for Audio and Audiovisual Media Services** (AAAVMS) is an autonomous and independent non-profit regulatory body with the status of a legal entity with public authorisations and responsibilities. The agency is responsible for ensuring public access to the operations of broadcasters and for the protection and development of the pluralism of audio and audiovisual media services; it encourages and supports the existence of diverse, independent and standalone audio and audiovisual media services; it determines the existence of illegal media concentration; it decides on granting, revoking or extending of licenses for television or radio broadcasting; it encourages media literacy; it conducts research and analysis in relation to specific issues in the field of audio and audiovisual media services etc.;
- **The Ministry of Information Society and Administration** conducts research on the information society and its development, which are necessary for the creation of media policies and information society strategies.

Two self-regulatory bodies operate in the country and they play an important role in monitoring media content and ethics and compliance with the journalistic code and reporting rules. The bodies are the **Council of Media Ethics** (CMEM), composed of representatives of the media industry, practitioners, academia and civil organizations[11] and **the Association of Journalists of Macedonia**[12], which plays a significant role in promoting ethical standards and ethics of journalism.

[9] European Parliament & Council of the European Union (2010). *Directive 2010/13/EU of the European Parliament and of the Council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services* (Audiovisual Media Services Directive). Official Journal of the European Union, L 95/1-L 95/24.

[10] European Union (2018) *Directive 2018/1808 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 amending Directive 2010/13/EU on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services* (Audiovisual Media Services Directive) (Text with EEA relevance). Official Journal of the European Union, L 303/69-L 303/82.

[11] https://www.semm.mk/

[12] https://znm.org.mk/

Codes, plans and guidelines for transparent, ethical and professional media reporting

In North Macedonia, there are several codes, plans and guidelines that refer to transparent, ethical and professional media reporting and that are of utmost importance in implementing these standards in the media industry. Some of the most important ones are:

- **The Code of Journalists**[13] is an elementary document that defines ethical standards for journalists in the country. It defines rules for publishing information, protection of sources, avoidance of conflict of interests and other ethical principles. Macedonian Radio Television (MRTV) has its own internal code of ethics, and it was adopted based on a legal obligation from the Law on Audio and Audiovisual Media Services;
- **The Ethical Reporting Guidelines for Online Media**[14] were created by CMEM and aim to improve standards for ethical media reporting on online platforms, including the correct use of sources, objectivity in reporting, privacy protection, prevention of the spread of fake news and disinformation, as well as respecting the rights of the persons represented in the content;
- **The National Information Society Development Strategy**[15] is formulated by the government and it covers the directions and goals for the information society development: the aspects of media development, improvement of ethical standards, support for media freedom and protection of journalists;
- **The Draft Plan of the Government of North Macedonia against the Spread of Disinformation**[16] was promoted in 2019, following the structure of the Plan for Tackling Fake News and Disinformation of the EC from 2018. The plan was designed as a starting point for specific actions in the future and aims to systematically counter the spread of disinformation. However, four years after the adoption of the plan, the country is still faced with fake news and disinformation, which raises the dilemma of whether the governmental plan should be upgraded and translated into a strategy that would be prepared with the involvement of the broader media community.
- **The Regulatory Strategy of the Agency for Audio and Audiovisual Media Services** (2019-2023)[17] aims to improve standards in the field of media services, as well as to encourage innovation in the media industry. The strategy includes plans and activities for the protection of the public interest, media ethics, protection against inappropriate content, ensuring media pluralization, etc., which, according to the Strategy Implementation Report, have been met in full.
- **The National Strategy for the Prevention of Corruption and Conflict of Interest (2021-2015)**[18] aims to ensure increased trust in the institutions of the system, efficient use of public resources and strengthening of democracy, social values and realization of human rights. The strategy, in the section dedicated to the involvement of civil society and the media in the fight against corruption, emphasizes that it is necessary to introduce strengthened supervision and to abolish paid political advertising of parties in election cycles, to introduce self-regulatory mechanisms for online media, as well as upgrade the register of professional media.

[13] Кодекс на новинарите на Македонија – Здружение на новинари на Македонија (znm.org.mk)

[14] https://www.semm.mk/attachments/01-02-2021/ Насоки%20за%20етичко%20известување%20во%20онлајн%20медиумите.pdf

[15] https://portal.mioa.gov.mk/?q=mk/print/1291

[16] Plan za akcija protiv dezinformacii (vlada.mk)

[17] Agency for audio and audiovisual media services (2019). *Regulatory strategy for the development of audio and audiovisual activity for the period from 2019 to 2023.* https://shorturl.at/fkzLP

[18] State Commission for Prevention of Corruption (2020). *National Strategy for the Prevention of Corruption and Conflict of Interest (2021-2015)* Nacionalna-strategija-DKSK-KONECNA.pdf

5. The media landscape in North Macedonia

The sector for audio and audiovisual media in the Republic of North Macedonia consists of three segments: (1) the **public broadcasting service** (Macedonian Radio Television); (2) **commercial television and radio stations** and (3) **non-profit radio stations**.[19] In 2022, the average number of full-time employees in the media industry was 1,791.[20] According to the database of the Association of Journalists of Macedonia, in August 2023 the association has 987 regular full-fledged members, journalists and media workers.[21] **The Register of Professional Online Media**[22] has been operating since December 2019, and at the end of July 2023 it had a total of 114 members.

The quality of media coverage in North Macedonia – current situation and challenges

The media market in North Macedonia is overcrowded with a large number of media outlets that have limited resources at their disposal. This situation is one of the main reasons for political and clientelist relations between the media and the centres of power, which greatly hinders the freedom and independence of the media.[23] In general, the political climate in the country has been relaxed in recent years, but **the media are still financially dependent on political and business structures**.

In terms of the media ecosystem, journalists have been working in a more open and free climate in recent years, compared to the previous decade. However, **independent journalism and editorial freedom continue to face numerous challenges, such as, for example, the presence of self-censorship and the lack of media pluralism**.[24] The research conducted in 2021 by several media CSOs, which refers to professional standards and media literacy, indicates an **increased occurrence of disinformation, hate speech in media reporting, as well as a significant non-adherence to professional and ethical standards**.[25] Taking into account the fact that the Internet, as a source of information, has parallelled television in terms of frequency of use, the growing trends of disinformation and hate speech mainly make it difficult for citizens to access public interest information, such as the country's accession process to the EU.

---

[19] Radio and television broadcasting can only be carried out on the basis of a permit issued by the Agency for Audio and Audiovisual Media Services. The period of validity of licenses for television or radio broadcasting is nine years, with the possibility of extension for another nine years.

[20] Ibid.

[21] Здружение на новинари на Македонија – Членка на Меѓународната федерација на новинари IFJ Основано 1946 (znm.org.mk)

[22] https://promedia.mk/

[23] Никодиноска, В. (2021) *Професионалноѿо новинарсѿво и медиумски йисменаѿа јавносѿ- клучни за зѓолемување на довербаѿа во медиумиѿе.* Macedonian Institute for Media, Skopje, Peace Institute, Ljubljana and SEENPM, Tirana

[24] Kalinsky, V. (2021). *"Interview with Mladen Chadikovski, president of the Association of Journalists of Macedonia".* [online] Radio Free Europe, 2 May 2021.

[25] Никодиноска, В. (2021) *Професионалноѿо новинарсѿво и медиумски йисменаѿа јавносѿ- клучни за зѓолемување на довербаѿа во медиумиѿе.* Macedonian Institute for Media, Skopje, Peace Institute, Ljubljana and SEENPM, Tirana

The 2023 Reporters Without Borders Report[26] states that Macedonia shows real potential for change and has made adequate progress, but media freedoms are still under threat due to structural issues. Out of 180 ranked countries, Macedonia comes in at the 38th place. The report states that government officials have continued to threaten and insult journalists. However, when it comes to the safety of journalists, a significant step forward has been made with the amendments to the Criminal Law of February 2023, which stipulates that an attack on journalists will be treated as an attack on an official, allowing the Public Prosecutor's Office to prosecute the perpetrators ex officio and the penalties have been made more stringent.[27]

The Public Broadcasting Service, in general, follows an upward trajectory in terms of functional independence and professionalism. However, due to the apparent lack of political consensus, the PBS, too, is faced with a number of challenges, such as continued financial and staffing difficulties and delays in the appointment of Program Council members. The Agency for Audio and Audiovisual Media Services is facing similar issues regarding the appointments to its Council.

6. Media reporting on the accession negotiations of North Macedonia to the EU

The media, in general, superficially inform about the topics related to the country's path to European integration. Media informing is reduced to conveying statements of official representatives, usually "in unison". **The absence of a thematically elaborated coverage of the events and a deeper analysis of the developments** related to the accession process of the country to the EU is notable. There is a lack of analytical genres, expert opinions and investigative stories that would give the public an adequate understanding of the benefits from the country's integration into the EU and the challenges that need to be overcome along the way. Specific terminology related to access negotiations, such as: *the acquis, screening, chapter,* is used in the media without clarification, so that citizens are forced to do their own research if they want to understand the essence.

The conducted analysis of the announcements in the traditional media (TV and print), as well as the new web portals and websites[28] shows that there is a large representation of **topics** in the media related to: (a) **European integration processes** in the context of regional and international challenges, (b) **problems with the neighbouring countries** that create obstacles on the country's path to the EU and (c) **the opening of the accession negotiations between North Macedonia and the EU**. Statistically, the media in the country have published more than 2000 media articles (of different genres) in the Macedonian language, during the analysed period (November 20 - December 20, 2022). As a daily average, more than 130 news items were published.[29]

The media mostly transmit the same type of informative reports. Most of the texts published on online media are not signed (they are not authored texts). The texts mainly are of **a neutral informative character.** The majority of the analysed texts only inform, that is, they do not educate, do not provide commentary and do not offer a range of thoughts on the topic at hand. Most of the media just transmit (copy) news that have been already published by some other media outlet, and **copyright is not respected**. Certain media outlets also publish critical texts, sometimes signed with the author's full name, although they are more often only initialled. There are also texts with **sensationalist headlines that are not supported by solid theses,** which indicates that attracting as many readers as possible is more important to of those media outlets than influencing the creation of public opinion. The media reports show **a serious interest in the screening process**

[26] https://a1on.mk/tag/reporteri-bez-granici/

[27] https://meta.mk/izmeni-vo-krivichniot-zakonik-za-napagjachite-na-novinari-kje-sledi-zatvorska-kazna/

[28] Analysis conducted by *PR agency Chapter 4,* in the period November-December 2022. The term was chosen because of the holding of the regular Brussels summit of foreign ministers of the EU member states, but also because of the topicality of Macedonian-Bulgarian relations in the context of the inclusion of Bulgarians in the Macedonian constitution as a condition for holding the second intergovernmental conference, i.e. the formal start of negotiations of Macedonia with the EU.

[29] Ibid.

of the EC, the possibility of constitutional changes in North Macedonia (inclusion of the Bulgarian people in the Constitution), about the **Skopje-Sofia relations** (the clubs in both countries and the work of the Joint History Commission), as well as **the EU enlargement process**. The quantity of posts is not proportional to the quality of articles (a large number of posts does not imply the quality of informing). During the analysed period, no relevant public opinion poll was published in the media regarding the opinions of the citizens in support of the constitutional amendment process.

7. How do the countries of the region report on the processes of European integration? Good practices and poor practices

In **Serbia,** most of the television programs or print media articles refer to protocol news about visits of Serbian officials to their European counterparts and their talks at official meetings. Reporting on European integrations takes place through the prism of internal national issues (mostly the Kosovo issue), and much less often the reporting is linked to certain rights and freedoms (such as, for example, the rights of the LGBT community and other minority groups). The contribution of the public service, Radio Television Serbia (RTS), is relatively modest[30]. RTS, as well as the media outlets that are considered to be close to the government in the country, mainly convey statements and reports about meetings of official representatives with European officials, while critical media in Serbia, which are fewer, report on topics regarding European values that, in their opinion, the country has yet to reach (such as promoting the rights of minority groups).

Research conducted in **Montenegro** within the *"Europe here and there"* project showed that although Montenegrin citizens are "bombarded" with information about the European integration, they are not well informed about this topic. The reporting *"lacks analytical genres, expert opinions, in-depth reporting that would explain what Montenegro gains by joining the EU and what the process of European integration reflects"*[31]. In the country, the European integration process is generally supported by the Montenegrin media, although the citizens, as shown by the results of *the European Voices from Montenegro* campaign are *"rather uninformed about the European Union, the negotiation process and European integration in general".*[32] Not a lot of citizens know how many negotiation chapters are open and how long have negotiations with the EU been ongoing.[33]

A similar trend in the past two decades can also be observed when it comes to the media in Croatia, a country that became a full member of the EU in 2013. During the accession negotiations, **the European discourse was dominant in the media, as well as the generally accepted opinion that the Croatian identity has always been European**, thanks to the fact that Croatia has always been part of the European territory, culture and history. Nonetheless, only a small number of media reports dealt with topics related to the harmonisation of the Croatian judiciary and economy to European standards.

30 https://www.rts.rs/sr/index.html

31 Ružić N. & Lučić, D. (2016) *Crnogorski portali o EU integracijama – činjenice bez konteksta.* https://www.readcube.com/articles/10.5937%2Fcomman11-11725

32 https://www.facebook.com/euvoicesmne/

33 Vujašković Đureinović, M. (2013) *Crna Gora i EU: uloga i značaj medija u procesu evropskih integracija.* Centar za građansko obrazovanje (CGO) https://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/10638.pdf

Good practices - Montenegro

In September 2004, Montenegro adopted the *"Communication Strategy for Informing the Public about the Process of Montenegro's Accession to the European Union".* The communication strategy aims to provide full information to citizens and the professional public, in order to maintain the level of pro-European commitment of the community, but also to inform the international public about the progress that the country is making in adopting European standards and values. The strategy contains four basic aspects: **information, education, promotion and mobilization,** and the main goal is to raise the level of awareness of citizens about the process of accession of Montenegro to the EU, as well as to improve the professional knowledge of public and private organizations and institutions.

In order to improve citizens' awareness of the EU and European integration, the EU Delegation established **the EU Info Centre in Podgorica,** which is available to all interested citizens. The website www.eu.me was also set up, through which the public can get acquainted with various documents and reports related to the process of accession of Montenegro to the European Union.

A similar trend in the past two decades can also be observed when it comes to the media in Croatia, a country that became a full member of the EU in 2013. During the accession negotiations, **the European discourse was dominant in the media, as well as the generally accepted opinion that the Croatian identity has always been European,** thanks to the fact that Croatia has always been part of the European territory, culture and history. Nonetheless, only a small number of media reports dealt with topics related to the harmonisation of the Croatian judiciary and economy to European standards.

Good practices – Croatia

In Croatia, there are several higher education institutions that explore the phenomenon of disinformation through various research projects[2], and the Ministry of Culture and Media and the Agency for Electronic Media are involved in that initiative through the *National Recovery and Resilience Plan 2021-2026.*[3] As part of that initiative, several **thematic "fact-checking" projects have been launched in the media.**

Several international projects aimed at combating disinformation are being implemented in the country. **The Observatory for Digital Media Adria**[4], which was founded with the financial support of the European Union and is part of the network of similar centres at the EU level, works as a centre for combating disinformation.

[34] Комуникациона стратегија за информисање јавности о процесу придруживања Црне Горе Европској унији 2004 (www.gov.me)

[35] https://www.vecernji.hr/vijesti/lazne-vijesti-i-kako-ih-prepoznati-1716485

[36] The plan was developed as a basis for the initiative of the European Commission, the European Parliament and the European leaders from 2021, to form a mechanism with the aim of recovering from the coronavirus pandemic. The aim of the plan is to make the economy in Croatia more sustainable and resilient, and the society more prepared for challenges and new opportunities.

[37] Adria Digital Media Observatory - XWiki (admohub.eu)

There is also a **Working Group within the European External Action Service,** which aims to combat fake news and propaganda in the country.[5] The **East StratCom**[6] group works according to the principles of the European Commission and the so-called Code of Good Practice[7]. The EC Code[8] is focused on online platforms, trade associations and key actors in the advertising sector, which undertake to work on combatting disinformation and improving their online policies. The code is fully binding and has been strengthened in 2022 through the adopted regulation for large online platforms.

Within the EC Representation in Croatia, there is **a Press and Media Department**[9], which actively promotes reporting about the EU and the EC through regular communication with the media, organizing interviews, seminars for journalists, roundtables and trips for journalists.

8. Conclusions

From the analysis of the existing and available information from the sources that were processed (relevant documents and secondary data) related to the principles of functioning, policies, mechanisms and framework of negotiations with the EU, **it can be concluded that the key challenges referring to the quality of media reporting in North Macedonia are divided into two segments:**

➢	**The first segment** covers the challenges in terms of improving public opinion in the country about EU accession and the need for transparent reporting, concrete information and positive media discourse regarding this process;
➢	**The second segment** refers to the need to improve the general working conditions of journalists and media workers, as well as the need for specific action in the media sphere, which will indirectly affect the overall quality of reporting, and thus the transparent reporting of the country's accession process to the EU.

Within the first segment, the **need to ensure a high level of awareness of the public about the process of North Macedonia's accession to the EU, about the challenges on the way to the Union, as well as about the benefits that follow, is emphasized.** In that direction, the following situations and challenges have been identified:

- Relatively low level of public readiness for EU membership;
- Superficial and incomplete knowledge about the process of the country's accession to the EU, wrong opinions and expectations of EU membership in the general public;

[38] https://www.netokracija.com/lazne-vijesti-hrvatska-bih-srbija-europska-unija-dezinformacije-217608

[39] About - EUvsDisinfo

[40] Kodeks dobre prakse u suzbijanju dezinformacija iz 2022. | Shaping Europe's digital future (europa.eu)

[41] European Commission (2022). *Strengthened Code of Practice on Disinformation*. POLICY AND LEGISLATION | Publication 16 June 2022. 2022 Strengthened Code of Practice on Disinformation | Shaping Europe's digital future (europa.eu)

[42] https://croatia.representation.ec.europa.eu/vijesti-i-dogadanja/kutak-za-medije_hr

- Instrumentalization of the joining process in the public and negative political discourse about the country's accession to the Union;
- Disappointment with the accession process among certain groups in society;
- Dissatisfaction with the media themselves as a primary source of information;
- Dissatisfaction of the resident population, which can lead to the strengthened activities of the groups that oppose the accession process.

The second segment, which refers to **the challenges related to improving the overall media sphere in North Macedonia, and thus the quality of reporting,** emphasizes the need to ensure media pluralism and complete independence of the media and protection from political and economic influences, as well as and strengthening journalistic professionalism and advancing ethical standards. In that direction, the following situations and challenges have been identified:

- In North Macedonia there is a small media market overcrowded with media outlets that have limited resources at their disposal;
- Due to the specifics of the media market and the current ownership structure of the media, the political and clientelist relations between some of the media and the centres of power still exist;
- The financial dependence of some media outlets on political and business structures is reflected in the editorial policy, self-censorship and the lack of media pluralism;
- There are also media outlets that are lacking adequate professional staff, journalists and media workers are underpaid and unmotivated, and, in consequence, the journalistic profession is devalued;
- What can be noted in some of the media outlets is an increased volume of disinformation, hate speech, as well as a significant non-adherence to professional and ethical standards;
- An appropriate strategy in terms of dealing with disinformation and fake news promoted by the media is lacking;
- Citizens lack the skills and knowledge to critically analyse and distinguish professional and high-quality information from disinformation and propaganda;
- Despite the amendments to the Criminal Code of 2023, aimed at strengthening the safety of media workers, media workers continue to be subjected to threats, insults and verbal and physical attacks.

9. Recommendations

This policy paper aims to provide a roadmap for policy makers to strengthen the role of the media in the EU integration process that will contribute to a more transparent, accountable and informed society. To that end, according to the two identified segments in the previous section, the following recommendations are provided:

Segment 1: Ensuring a high level of awareness among the public about the process of accession of North Macedonia to the EU, the challenges on the way to the Union, as well as the benefits that follow.

Recommendations relating to the media:

- In addition to the technical information related to the accession of North Macedonia to the EU, the media should analyse and report on various aspects of the process, which primarily refer to certain economic and social groups or certain geographical areas;
- In addition to conveying statements from relevant representatives and EU officials, the media should seek expert opinions from associations or individuals, experts in certain areas, who would clarify to the citizens the challenges, but also the benefits of the process of accession to the EU, while analysing specific aspects and topics;
- In order for the information to be more humane and closer to the "lay public", the media should look for personal stories of small entrepreneurs, students, professionals from countries that are already members of the EU and convey their good or not-so-good experiences or benefits of membership of their countries in the Union;
- Apart from political content, more media space should be devoted to topics that will cover stories and events from the cultural sphere, student issues, social issues, issues related to the life of minority groups, agriculture, etc., in order to reach as many viewers as possible, but also in order to convey the real context to the public;
- The media should go beyond the local context and broadcast content related to current developments or events in the EU countries, as well as convey how and what the media in the Member Countries report;
- The media should make efforts to mainstream the topics related to the EU and to simplify the terms used in the media discourse regarding the accession process, which would lead to the demystification of the topics and familiarization of the general public with the European institutions (EU Parliament, European Commission etc.).

Recommendations concerning state institutions, the EU Delegation and civil society in North Macedonia

- Following the example of some countries in the region, the relevant institutions in North Macedonia should make additional efforts to prepare a **Communication Strategy to inform the public about Macedonia's accession process** and strengthen cooperation with the media in order to increase the volume and quality of information accessible to citizens;
- The institutions responsible for the accession to the EU should be more open and intensify the activities to inform the public about the process by: organizing different types of promotional events, from public forums, briefings for the general public, open days dedicated to citizens who have questions related to the accession process, setting up an informative "hot-line" through which each of the interested parties could receive information by phone or e-mail, as well as organizing workshops on topics related to EU accession;
- The institutions responsible for accession to the EU should establish a specific service for support and cooperation with the media in order to facilitate access to information for journalists. Within that service, a team of experts who are well familiarized with the subject matter of the Union could be formed, which journalists can use when working on specific topics related to health, environment, education, etc.
- The institutions responsible for accession to the EU, in cooperation with relevant civil society organizations, should organize regular trainings for journalists that will refer to specific topics related

to the accession process, as well as provide journalists and media workers with study visits to EU institutions and exchange of information. experiences with Member Countries;

- Institutions responsible for accession to the EU according to their capabilities, together with civil society, should implement projects in the field of civic education, related to European integration, through the educational system and professional associations;
- On the other hand, the Delegation of the European Union to North Macedonia, within its mandate, should continue organizing trainings for the media and civil society, in order for them to improve their skills in using all available news bulletins, websites, media services and a number of other tools through which the European Commission disseminates news related to the functioning of the EU;
- The EU delegation to North Macedonia should stimulate representation and greater visibility of EU symbols such as the flag, anthem, logo, etc., both in relevant documents and promotional materials, and during public events, such as the celebration of Europe Day. Public events organized by the Delegation should be adapted to a wide audience;
- The EU Delegation to Macedonia should consider the possibilities, given the available resources and projects, to support the media in North Macedonia in establishing correspondent offices in the EU centres (Brussels, Strasbourg).

Segment 2: Improving the overall media image in North Macedonia by ensuring the independence of the media and the safety of media workers, ensuring pluralism in the media sphere, as well as supporting initiatives to strengthen journalistic professionalism and raise ethical standards..

Recommendations relating to institutions:

❒ In order to ensure **pluralism in the media sphere in North Macedonia**, the following is necessary:

(a) relevant institutions (the Agency for Audio and Audiovisual Media Services, the Ministry of Information Society and Administration, etc.), should conduct an evaluation of media diversity and their ownership structure;

(b) introduction and implementation of legislation and prescribing measures to prevent the creation of monopolies in the media sphere, which would enable healthy media competition.

❒ In order to improve **the freedom of the media** and strengthen **the safety of journalists**, the institutions should commit to the following:

(a) Pursuant to *the Law on Civil Liability for Defamation and Insult*, the institutions should identify threats to the freedom of the media and ensure their protection from political and economic influences;

(b) promptly address cases of threats and violence against media workers;

(c) The Ministry of Interior, the Public Prosecutor's Office and the judiciary should, in agreement, demonstrate an active engagement in identifying, processing and prosecuting cases related to hate speech and threats to journalists' safety, so as to ensure that the perpetrators will be brought to justice;

(d) political parties and political officials should refrain from using and spreading disinformation and hate narratives, bearing in mind their responsibility to the public and their influence on public opinion.

❒ In order to encourage **professional and high-quality media reporting**, it is necessary:

(a) to create a strategic approach to media literacy and the fight against fake news and disinformation (adopting and implementing a national strategy for media literacy, a strategy to combat fake news and disinformation, appropriate action plans for a certain time period, etc.). Such strategies should be approved by political consensus and previously created in consultation with the civil sector and the media;

(b) the institutions should devote themselves to full implementation of the Plan for Resolute Action against the Spreading of Disinformation (adopted in 2019) through activities to raise awareness and educate citizens on the recognition of disinformation and fake news, as well as active cooperation with the media in that field;

(c) to draft and adopt a declaration with a political consensus to condemn fake news and disinformation in the media;

(d) to establish cooperation between the competent institutions (the Ministry of Interior, the Public Prosecutor's Office, the judiciary, the Ombudsman etc.) and the Agency for Audiovisual Media services, self-regulatory bodies and civil society organizations for raising awareness and preventing hate speech and offensive vocabulary in the media;

(e) to introduce and use existing projects and technological tools to detect and prevent the spread of fake news and disinformation, as well as algorithms for their detection.

Recommendations relating to the media, civil society and the business community

❒ In order to **support initiatives to strengthen journalistic professionalism and raise ethical standards, it is necessary:**

(a) to introduce programs for educating journalists and media workers on professional and ethical reporting, as well as for recognizing hate speech, its processing and effective punishment, both in traditional and online media;

(b) The media should invest human, technical and financial capacities in investigative journalism, which will help the public better understand and respect professional journalism and media that work for the public interest and serve democratic values;

(c) Journalists and the media community should initiate and implement campaigns to raise public awareness against stereotypes, prejudice and all types of verbal and physical attacks on media workers;

(d) The public broadcasting service, the state news agency MIA, as well as other media outlets should improve the quality of production and reporting in their news programs, the content and variety of the programs, as well as introduce a participatory model of communication with citizens, in order to improve their credibility before the public, thus establishing themselves as promoters of media reforms and professional journalism in the country;

(e) journalists should establish self-regulation mechanisms in the media industry, by promoting internal codes and ways of ethical reporting;

(f) civil society organizations and the media community should initiate and implement joint programs, campaigns and activities to prevent and combat hate speech and propaganda on social media and in the digital sphere;

(g) The business community should encourage its members to support and to advertise in professional online media that abide by ethical and professional standards (according to the registry of professional online media);

(h) civil society organizations, the media community and relevant institutions should encourage and support various informal and formal programs to improve the level of media literacy and critical understanding of the media for all groups in the various spheres of society.

10. References, appendices

Agency for Audio and Audiovisual Media Services (2019). *Регулаторна стратегија за развој на аудио и аудиовизуелната дејност за период од 2019 до 2023 година (Regulatory strategy for the development of audio and audiovisual activity for the period from 2019 to 2023).* https://shorturl.at/fkzLP

Agency for Audio and Audiovisual Media Services (2023) *Реализација на Стратегијата за развој на аудио и аудиовизуелна дејност за период од 2019 до 2023 година (Implementation of the Strategy for the Development of Audio and Audiovisual Activity for the Period from 2019 to 2023)* https://avmu.mk/strategija-na-razvoj/

Agency for Audio and Audiovisual Media Services (2023) *Стратешки план на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги 2024-2028 (Strategic Plan of the Agency for Audio and Audiovisual Media Services 2024-2028).* https://avmu.mk/strategija-na-razvoj/

Baltezarević R. & Baltezarević, V. (2015) *Medijsko pozorište.* Alma Mater Europaea, Beograd, 2015. стр.72 Draft Assessment in the framework of the project *"EU for Freedom of Expression: Alignment of National Media Legislation with EU Acqius and Media Standards),* 2023 (unpublished).

State Commission for Prevention of Corruption (2020). *Национална стратегија за спречување на корупцијата и судирот на интереси (2021-2025) (National Strategy for the Prevention of Corruption and Conflict of Interest (2021-2025)* Nacionalna-strategija-DKSK-KONECNA.pdf

European Commission (2022). *Strengthened Code of Practice on Disinformation.* POLICY AND LEGISLATION | Publication 16 June 2022. 2022 Strengthened Code of Practice on Disinformation | Shaping Europe's digital future (europa.eu)

European Parliament & Council of the European Union (2010). *Directive 2010/13/EU of the European Parliament and of the Council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services* (Audiovisual Media Services Directive). Official Journal of the European Union, L 95/1-L 95/24.

European Union (2018) *Directive 2018/1808 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 amending Directive 2010/13/EU on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services* (Audiovisual Media Services Directive) (Text with EEA relevance). Official Journal of the European Union, L 303/69-L 303/82.

Kalinski, V. (2021). „*Интервју со Младен Чадиковски, претседател на Здружението на новинари на Македонија*" (*"Interview with Mladen Chadikovski, President of the Association of Journalists of Macedonia"*). [online] Radio Free Europe, 2 May 2021.

Nikodinoska, V. (2021) *Професионалноѿо новинарсѿво и медиумски ѿисменаѿа јавносѿ- клучни за зѓолемување на довербаѿа во медиумиѿе (Professional journalism and media literate public – crucial for increasing trust in the media).* Macedonian Institute for Media, Skopje, Peace Institute, Ljubljana and SEENPM, Tirana

Rodin, S. (2007) *Identity and the divergence of discourses in Croatia and Europe,* Croatian Yearbook of European Law and Policy, 3, 2007, str. 227-240, str. 231 (PDF) Identity and the Divergence of Discourses in Croatia and Europe

Ružić N. & Lučić, D. (2016) *Crnogorski portali o EU integracijama – činjenice bez konteksta.* https://www.readcube.com/articles/10.5937%2Fcomman11-11725

Assembly of the Republic of Macedonia (1991), *Constitution of the Republic of North Macedonia.* https://www.sobranie.mk/ustav-na-rm.nspx

Assembly of the Republic of Macedonia (2013). *The Law on Audio and Audiovisual Media Services (AVMU)* Official Gazette No. 184/2013.

Assembly of the Republic of Macedonia (2013) *Law on Media, Official Gazette* No. 184/201.

Assembly of the Republic of North Macedonia (2022) *Law on Civil Liability for Defamation and Insult.* Official V. of R.M. no: 251/2022 from 22.11.2022. ЗАКОН ЗА ГРАЃАНСКА ОДГОВОРНОСТ ЗА НАВРЕДА И КЛЕВЕТА (*) (dejure.mk)

Vujašković Đureinović, M. (2013) *Crna Gora i EU: uloga i značaj medija u procesu evropskih integracija.* Centar za građansko obrazovanje (CGO) https://library.fes.de/pdf-files/bueros/belgrad/10638.pdf

European Commission (2023) *North Macedonia 2023 Report - European Commission.* Извештај на Европската комисија за Северна Македонија за 2022 година | Секретаријат за европски прашања (sep.gov.mk)

Web sources

About - EUvsDisinfo

Adria Digital Media Observatory - XWiki (admohub.eu)

Analiza-na-mediumskiot-sistem.pdf (znm.org.mk)

https://a1on.mk/tag/reporteri-bez-granici/

https://commission.europa.eu/publications/action-plan-disinformation-commission-contribution-european-council-13-14-december-2018_en

https://croatia.representation.ec.europa.eu/vijesti-i-dogadanja/kutak-za-medije_hr

https://meta.mk/izmeni-vo-krivichniot-zakonik-za-napagjachite-na-novinari-kje-sledi-zatvorska-kazna/

https://portal.mioa.gov.mk/?q=mk/print/1291

https://promedia.mk/

https://vlada.mk/node/18640

https://www.facebook.com/euvoicesmne/

https://www.netokracija.com/lazne-vijesti-hrvatska-bih-srbija-europska-unija-dezinformacije-217608

https://www.rts.rs/sr/index.html

https://www.semm.mk/

https://www.vecernji.hr/vijesti/lazne-vijesti-i-kako-ih-prepoznati-1716485

https://znm.org.mk/

Kodeks dobre prakse u suzbijanju dezinformacija iz 2022. | Shaping Europe's digital future (europa.eu)

Plan za akcija protiv dezinformacii (vlada.mk)

Rešetanje po novinarima iz EU „ferarija" (politika.rs)

Здружение на новинари на Македонија – Членка на Меѓународната федерација на новинари IFJ Основано 1946 (znm.org.mk)

Кодекс на новинарите на Македонија – Здружение на новинари на Македонија (znm.org.mk)

Медиумска информативна агенција (mia.mk)

MK-Fact-Finding-PFM-Report-251023-web-final.pdf (znm.org.mk)